

A
MASS
EFFECT
FILOZÓFIÁJA

TÁBORSZKI BÁLINT

A Mass Effect filozófiája: Az Állam, az indoktrináció és a civilizációk ciklusa

A művészetek legfiatalabb ága a videójátékipar. A játékosok elé tárt történetek, világok, zeneművek és vizuális alkotások méltán versenybe szállhatnak a szépirodalom vagy a filmipar remekműveivel.

Kimagasló példa erre a *Mass Effect* trilógia, amelynek három részét 2007-ben, 2010-ben és 2012-ben adta ki a BioWare - az Electronic Arts leányvállalata. A *Mass Effect* a Csillagok háborúja első trilógiája óta a legbriliánsabb science fiction űropera – sőt, véleményem szerint meg is haladja azt. Képi világa lélegzetelállító. Karakterisztikus zenéje a maga futurista hangszerelésével dallamokba önti az űr végtelenjét. A karakterek remekül és részletesen megírt, sokdimenziós hősök és antihősök, útitársak és mellékszereplők, akik elkerülhetetlenül a játékos szívéhez nőnek a trilógia során. A történet lebilincseli és bevonja az embert, hiszen a játékos döntésén múlik szinte minden egyes történetszál végkimenetele, és számtalan szereplő élete vagy halála. És miután a trilógia a végéhez ér, éppen akkora betölthetetlen űrt hagy az ember szívében, mint a művészeti alkotások legjobbjai.

A *Mass Effect* történetének a középpontjában a Kaszások állnak: egy mérhetetlen erejű, mesterséges faj, ami 50 000 évente visszatér a galaxisba és elpusztít minden fejlett szerves létformát. A főszereplő Shepard parancsnok, az emberi katonaság veteránja, aki elsőként fedezi fel a Kaszásokat és a trilógia harmadik részében a végső háborút vezeti a gyilkos gépek ellen.

Érdekes és megalapozott feltételezés, hogy a *Mass Effect* fő történetszála - a Kaszások elleni harc - a pusztító Állam allegóriája.

Ahogy a Mass Effect univerzum történelme a Kaszások és a szerves fajok közötti örök háború története, úgy az emberi történelem is a Hatalom és a Szabadság közötti folyamatos háború. A szerves létformák a Mass Effectben virágzóan fejlődnek, gazdag civilizációkat teremtenek, szövetségeket kötnek és kereskednek – ám a fénykoruk tetőpontján minduntalan megérkezik a Kaszások, hogy kiirtsák őket és romba döntseik mindazt, amit felépítettek. Ugyanez a történet köszön vissza az emberiség történelmében. A Szabadság korszakról korszakra békét és anyagi jólétet teremt mindenütt, ahol hagyják kibontakozni. Ezután azonban szabályszerűen növekedésnek indul az Állam hatalma – hiszen minél nagyobb a bőség, annál könnyebb fosztogatni – és a Hatalom feléli mindazt a vagyont, civilizációt és emberéletet, amit a Szabadság környezete megteremtett. A Hatalom háborút és elnyomást szül – amíg a civilizáció, amit fosztogat, végül végképp elpusztul a rabláncok súlya alatt.

A hipotézisre, mely szerint a Mass Effect trilógia története – a fejlett civilizációra leselkedő, és végül azokat „leararó” Kaszások elleni küzdelem – allegória a Hatalom és a Szabadság örökös küzdelmére, annyi bizonyítékot találhatunk van, hogy könyveket tölthetnénk meg a felsorolásukkal és az elemzésükkel. Ennek az esszének a keretei között azonban csak a kulcsfontosságú mozzanatokra térünk ki.

Mielőtt azonban hozzáfognánk, van valami, amit tisztáznunk kell. Valószínűtlen, hogy a történet írói szándékosan alkották volna meg ezt az allegóriát. Ami azt illeti, feltételezhetően elképzelésük sem volt arról, hogy pontosan mit is ábrázol a történet, amit teremtettek. Ez a kreatív alkotói folyamat különös vonása: a kreatív munka a tudatalatti tartalmakból táplálkozik. Ezek pedig nem kidolgozott, szándékos gondolatok, hanem megfoghatatlan intuíciók és érzések formájában tárulnak az alkotó elé.

Erről a jelenségről még Szókratész – akit sokan a filozófia atyjának tartanak – is említést tesz a Védőbeszédében. (Mielőtt azokra a gyatra

vádakra hivatkozva kivégezték, hogy nem hisz a város isteneiben és megrontja a fiatalságot [valójában azért, mert ellenezte a demokráciát és úgy vélte, hogy nem az a politika a helyes, amit a tömeg annak vél és követel, hanem az, ami igaz tudásra alapul].) Védőbeszédében így fogalmaz arról, hogy a művészek többnyire maguk sem értik alkotásuk teljes üzenetét:

Elővettem tehát azokat a költeményeiket, amelyekre, úgy láttam, a legtöbb gondot fordították, és apróra kikérdeztem [a költőiket], hogyan értették, amit mondtak, hogy egyszersmind tanuljak is tőlük valamit. Szégyellem megmondani nektek, férfiak, az igazat; mégis ki kell mondanom. Úgyszólván mindenki, aki jelen volt, náluk okosabban tudott hozzászólni ahhoz, amit ők maguk szereztek. Egyszóval megtudtam a költőkről is, hogy nem bölcsesség folytán költik, amit költenek, hanem valami természeti adottságnál fogva, bizonyos ihletettségekben, mint a jövőmondók és jósok; mert ezek is sok szépet beszélnek, de semmit sem tudnak arról, amiről beszélnek. Valami ehhez hasonló történik, úgy láttam a költőkkel is.

Azt kérdezni tehát, hogy „mit értett ez alatt a költő,” vagy azért megróni egy elemzést, mert az alkotók nem szándékosan foglalták bele a műbe az adott üzenetet, téves hozzáállás. Végző soron nem az számít, hogy mi volt vagy mi nem volt az alkotó szándéka, hanem az, hogy az alkotás tartalma hogyan állítható párhuzamba a valósággal.

A KEZDET

A Mass Effect története nagy vonalakban a következőképp zajlik: A Krisztus utáni 2148. évben az emberiség egy 50 000 évvel ezelőtt nyomtalanul eltűnt, ősi civilizáció maradványaira bukkan a Marson. A Protianoknak elnevezett lények leleteinek tanulmányozásával fajunk szert tesz egy olyan technológiára, ami lehetővé teszi a csillagok közötti űrutazást. Az emberiség - miután a naprendszerén túlra

merészkedett - egy hatalmas galaktikus civilizáció részévé válik, amit a Tejút fejlett fajai alkotnak és népesítenek be.

A történet kezdetén, amikor a történet főhőse, a játékos által irányított Shepard parancsnok felfedezi a Marson a Protian leleteket, a kolóniájukat megtámadják a gethek. A Geth egy mesterséges intelligenciával felruházott faj, ami eddig elszigetelve élt a saját csillagködén belül - most azonban megmagyarázhatatlan módon előmerészkedtek és megtámadtak egy békés emberi települést. Áldozataikat lemészárolják, és szörnyűséges, zombi-szerű fürmedvényeket csinálnak belőlük.

A támadást, mint kiderül, egy Saren nevű ügynök vezette, aki korábban a galaktikus kormány alkalmazásában állt, most azonban áruló lett. A felfedezett Protian jeladót akarta megsemmisíteni, és vele együtt az egész kolóniát, ami megtalálta azt. Shepard parancsnoknak sikerül visszaverni a támadást, a jeladó azonban véletlenül aktiválódik - és szörnyű látomást éget Shepard elméjébe. Feltárja előtte, hogyan a „aratták le” a Kaszások a Protianok civilizációját.

Shepard parancsnok visszatér a Fellegvárba és jelentést tesz a galaktikus civilizáció kormányának. A kormány határozata szerint azonban nincsen elég bizonyíték Saren bűnösségére.

Mivel a játék nem 2018-ban készült és nem lehet szimplán nemi erőszakkal vádolni Sarent - és így eltüntetni az útból -, Shepard parancsnok bizonyítékok gyűjtésébe kezd. Miután felkutat és az ügye mellé állít egy fontos tanút, a kormány végül sikeresen elítéli Sarent és Shepardot bízza meg azzal, hogy kézre kerítse őt.

INDOKTRINÁCIÓ

Shepard először Saren egyik segítőjének bukkan a nyomára, aki kulcsfontosságú információkat közöl. Kiderül, hogy nem a szabad akaratából támogatja Sarent, hanem indoktrináció, azaz agymosás áldozata lett.

Saren körül senki sem önmaga. Elkezdik bálványozni. Isteníteni. Bármit megtennének érte. A kulcs a vezérhajója, a Fejedelem. Egy hihetetlen méretű és rendkívül erős romboló. [...] Minél több időt tölt valaki a fedélzetén, annál jobban [Saren] hatása alá kerül. A lábaihoz ül, és mosolyog, miközben [Saren] szavai beléivódnak.

A Fejedelemben zajló agymosás fontos párhuzam. Saren vezérhajója, a Fejedelem – mint később kiderül – nem más, mint egy Kaszás. Már az elnevezés is árulkodó: Fejedelem, azaz Hatalom, uralom az alattvalók és a szolgák sokasága felett.

Mind a jelenkorban, mind a történelem során fájdalmasan sok példát láthatunk a Hatalom intézményét, az *Államot* szolgáló indoktrinációra. A tömegek szomjasan itták a 20. századi szocialista diktátorok – Lenin, Sztálin, Mao, Castro, Che Guevara, Hitler vagy Mussolini – részegítő igéit. Kevesebb, mint 100 éve volt, hogy a vagyoni egyenlőtlenség és a társadalmi igazságtalanság jelszava alatt Lenin megalkotta a világtörténelem legnagyobb gyilkológépét, a teljhatalmú, totalitárius Államot titkosrendőrséggel, haláltáborokkal és nyílt színi mézárlassal; gyakorlatba ültetve a vérontás elméletét. Az agymosott, megvezetett, indoktrinált sokaság pedig éljenezve fogadta ennek a démonnak a kiszabadítását. Sarent épp úgy elkezdik bálványozni és isteníteni az agymosott szolgák, ahogy az államizmus agymosott szolgái istenítik a politikai vezetőket évezredek óta.

Egyetlen hétköznapi példával élve, az esti sétáim során többször is elhaladok egy ház mellett, aminek az utcafronti ablakába, Szűz Mária

és Jézus Krisztus képe mellé kiragasztották a fiatal Orbán Viktor fotóját.

Az indoktrináció az idők kezdete óta az Állam legpusztítóbb és legfontosabb fegyvere. Az agymosás az eszköz, amivel a Kaszások a Mass Effectben, és az Államok az emberi történelem során bebetonozták a hatalmukat és megvalósították a céljaikat.

A Fejedelem önmaga, pusztán nyers erejére támaszkodva képtelen uralkodni. Minden uralkodónak - fakadjon a hatalma hódításból vagy választásból - szüksége van arra, hogy az alattvalók többsége elfogadja, legitimnek vélje az uralmát. Ezt elérni egyáltalán nem könnyű feladat, hiszen minden, amit az Állam tesz, megszegi azokat az erkölcsi szabályokat, amiket igaznak hiszünk, és amik szerint egymás között érintkezünk.

Ha felfegyverezve berontunk egy kocsmába azzal a szándékkal, hogy mindenkit ketrecbe zárjunk, aki károsítani merészeli önmagát és másokat az alkoholfogyasztással vagy az alkohol értékesítésével, és lelőjük azokat, akik nem engedelmessé válnak, akasztófára való bűnözők vagyunk. Amikor az Állam teszi ugyanezt, akkor a bölcs politikai vezetők védelmezik a társadalmat a kábítószer veszélyeitől és a függőségtől.

Ha fegyverrel támadunk egy bolttulajdonosra, amiért az engedélyünk nélkül árusít bizonyos javakat vagy szolgáltatásokat, vagy olyan árat kér, ami szerintünk túlzás, nyilvánvalóan elmebetegnek tartanának és örökre kizárnának a civilizációból. Amikor az Állam teszi ugyanezt, akkor fogyasztóvédelemnek és árkontrollnak nevezzük, sőt, azt hisszük, hogy enélkül mérgezett ételeket adnának el nekünk a megveszekedett árdrágítók.¹

¹ Az árdrágítók kifejezés mostanra kiment a divatból, azonban az Első Világháború után lázasan zárták internálótáborokba azokat, akik a hatósági ár fölött mérték árulni a javaikat az állami pénznyomtatás által előidézett hatalmas árinfláció idején.

Ha bekopognék a szomszédomhoz és közölném vele, hogy holnaptól a gyermekeinek azt kell tanulna, amit én mondok, és csak azoktól a tanároktól, azokon a helyeken tanulhat, amiket én engedélyezek, máskülönben erőszakkal elveszem tőle a gyermekeit, az emberek hirtelen nem tudnák, hogy a mentőket vagy a rendőröket hívják-e rám. Ha azonban az Állam teszi ugyanezt, kötelező állami oktatásnak nevezzük és azt mondjuk, hogy a hanyag szülők írni-olvasni sem tanítanak meg állami kényszer nélkül a gyerekeiket, és ha az Állam nem tenné kötelezővé, akkor a gyerekeknek semmi lehetősége nem lenne megtanulni az alapismereteket.

Tehát a Fejedelemnek – mind a valóságban, mind a Mass Effect történetében – elengedhetetlen érdeke az agymosás. Egyedül az indoktrináció és az ideológia leplébe burkolva rejtheti el a sokaság elől azt a tényt, hogy mindaz, amit tesz, kimondhatatlan, erkölcstelen gonoszság. Csak hosszú és nehéz agymosással feledtetheti el az emberekkel, hogy az adóztatás valójában rablás – az ősi „pénzt vagy életet” dilemma modern változata –, az infláció valójában pénzhamisítás, a gazdasági szabályozás erőszak békésen kereskedő emberek ellen, az újraelosztás a lopott javak továbbadása, az uralkodók által meghozott törvény pedig nem több mint felfegyverzett vélemény.

Saren segítője – amikor Shepard parancsnok jelenlétében egy rövid időre visszanyeri az elméje feletti uralmat – így szól:

Minél több időt tölt valaki a fedélzetén, annál jobban [Saren] hatása alá kerül.

Ez – a közelség, mint az indoktrináció fő eszköze – ugyanaz a módszer, amivel az Állam eléri, hogy senki ne lássa, hogy a király meztelen: hogy az apparátusa semmivel sem több a bűnözők és rablók piedesztálra emelt bandájánál. Míg a Mass Effectben a Kaszás-technológia közelében kell időt töltenie az embernek ahhoz, hogy a hatása alá kerüljön, a valóságban – ehhez nagyon hasonlóan – az autoritárius hatalomnak kell közvetlenül kiszolgáltatva lennünk (a szó

szoros értelmében a fejedelem fedélzetén időt töltve) ahhoz, hogy gyökeret verjen az elménkben az agymosás.

Ezt a szerepet tölti be az állami oktatás. A közoktatás funkciója hozzászoktatni az alattvalókat a teljes jogfosztottság diktatórikus környezetéhez, ahol teljes mértékben kötelesek engedelmeskedni az uralkodóik akaratának és parancsainak (akik nem mellesleg az államtól kapják a fizetésüket). Nem ihatsz, amikor szeretnél; nem ehetsz, amikor szeretnél; nem pisilhatsz, amikor szeretnél; nem olvashatsz, amit szeretnél; nem használhatod a tulajdonodat, ahogy szeretnéd; nem mozoghatsz szabadon, amikor szeretnél; nincs választásod, nincs akaratod, nincsenek preferenciáid – egyedül a feltétlen engedelmességed van. Nem tanulhatod azt, amivel közelebb kerülnél a saját céljaidhoz és értékeidhez. Nem sajátíthatsz el olyan piaci képességeket, amivel önálló életet élhetsz, a saját lábaidra állhatsz és beléphetsz a munkamegosztás rendszerébe. Semmilyen választásod nincs, láncra vert rab módjára engedelmesen kell azt tanulnod, amit a felsőbb hatalom követel azoktól, akiktől parancsolják, és akkor, amikor parancsolják. Le kell mondanod minden szándékról, preferenciádról és érdekedről, minden *szabadságodról*, és feltétlenül a magadévá kell tenned a Hatalmon lévők szándékait, érdekeit és preferenciáit – különben (át)nevelőintézetbe zárnak, ahol ugyanezt kell tenned, csak többé nincs kiút.

Az állami oktatás fő feladata, hogy addig tartsa a fejlődésben lévő, fiatalokat az abszolút Hatalom környezetében, amíg azok teljesen meg nem szokják azt. Amíg beléjük nem ivódik, hogy az elnyomás normális, a Hatalom kritizálását vagy az engedelmetlenséget pedig büntetés követi. Amíg teljesen szerte nem foszlik az a felettébb zavaró szokásuk, hogy arra gondoljanak, mihez van joguk, vagy mi az, ami az ő érdeküket szolgálná – szemben azzal, amit rájuk kényszerítenek.

Ezért kell az Államnak több mint 10 évre erőszakkal, akaratuk ellenére közvetlen állami uralom alá vonnia az újabb és újabb nemzedékeket.

A Mass Effect világában a Fejedelem fedélzetén töltött huzamosabb idő indoktrinálja és uralhatóvá, irányíthatóvá teszi az embereket. A valós világunk Fejedelmei pedig világszerte kényszerrel alkalmaznak, hogy a felserdülő nemzedékek a legbefolyásolhatóbb életszakaszuk minden áldott hétköznapjának legalább a felét a fedélzetén töltsék. 18 000 óra közvetlen kiszolgáltatottság a Hatalomnak bárki számára elég ahhoz, hogy végképp elfelejtse, ki is volt valójában - még mielőtt a Hatalom rászoktatta, hogy kérdés nélkül engedelmeskedjen. Még mielőtt irányíthatóvá és uralhatóvá idomították volna az Állam terve szerint, az Állam intézeteiben, az Állam által ellenőrzött ügynökök.

Az indoktrináció azonban nem lenne teljes a Fejedelem elbűvölő Sarenje nélkül, aki a fedélzetén bódító szavakat csepegtet a Hatalom hatása alá került elmébe. Ez a szerep az értelmiségieknek jutott. Ők mérik a végső csapást a Hatalomhoz szoktatott elmére. Az értelmiségi osztály feladata időtlen idők óta az, hogy szép mendemondákat és tudományosnak hangzó elméleteket gyártson, amik feljogosítják a Hatalmat a terjeszkedésre. Amik elhítetik a védtelen, önálló gondolkodásról leszoktatott áldozatokkal, hogy a Hatalom terjeszkedése valójában nem az, aminek látszik - fokozódó elnyomás és fosztogatás - hanem egy üdvözölendő és áldásos jelenség, sőt mi több, elengedhetetlen a boldogsághoz.

Ezt régen a Trón és az Oltár szövetségének nevezték, manapság azonban találóbban hangzik a Trón és az Akadémia közötti szövetség. Az államista értelmiség különböző „tudományos” elméleteket farigcsál arról, hogy miért áldásos és hasznos az Állam uralma, a Fejedelem pedig biztos állással, jelentős jövedelemmel és társadalmi presztízzsel jutalmazza ezeket a szolgálatokat. Az udvari értelmiség elméletei

azonban mindig utólagos racionalizációk. Időrendben haladva, az egyén először mindig a kényszerrel találkozik: először az Állam intézményeibe kényszerítik, és csak azután mehet szabadon, és ismerheti meg az elméleteket, amik igazolni próbálják az elszenvedett erőszakot.

Miután szert tett az indoktrinációval kapcsolatos kulcsfontosságú információkra, Shepard parancsnok egy Vermár nevű bolygón keresi Sarent tovább. A vermári küldetés során szemtől szemben találja magát a Fejedelemmel. Beszélgetésük egy nagyon fontos párhuzammal erősíti a hipotézist, amely szerint a Kaszás faj az Állam allegóriája.

[Fejedelem:] A minta többször ismételte magát, mint azt fel tudnád fogni. A szerves civilizációk megszületnek, felemelkednek, fejlődnek. És a dicsőségük csúcsán kihalnak. Nem a Protíanok voltak az elsők. Nem ők hozták létre a Fellegvárat. Nem ők alkották a térköz reléket. Ők csak megtalálták őket, a mi örökségünket.

Arra a kérdésre, hogy miért építették meg a Kaszások a csillagközi utazást elősegítő „térköz reléket,” majd hagyták őket hátra más fajoknak, a Fejedelem így felel:

A civilizációtok a térköz relék technológiáján alapul, a mi technológiánkon. Ezeket használva társadalmatok olyan irányba fejlődött, ahogy mi akartuk. [...] Mi teremtettünk rendet a szerves evolúció káoszában. Azért léteztek, mert mi megengedtük. És azért pusztultok el, mert úgy akarjuk.

Két különálló jelenségről esik szó ebben a néhány mondatban, amiket érdemes külön-külön megvizsgálni. Az egyik közülük a civilizációk ciklusa.

A CIVILIZÁCIÓK CIKLUSA

A Mass Effect világában a civilizációk felemelkednek, fejlődnek, majd a „dicsőségük csúcsán” – kihalnak. Visszatérnek a Kaszások, hogy elpusztítsanak minden fejlett szerves létformát. Az emberi történelemben a civilizációk úgyszintén fellendülnek, fejlődnek, majd „dicsőségük csúcsán” – romba dőlnek. Növekedésnek indul bennük az államhatalom, feléli mindazt a vagyont, amit a szabadság környezete megteremtett, és nem áll meg egészen addig, amíg maradt mit felélni. Miután kiszívta a civilizáció utolsó csepp vérét, az összeomlik.

Ezt a folyamatot beszéli el Albert Jay Nock *Ellenségünk, az Állam* című könyvében. Rámutat arra, hogy a felszín mögött egyetlen nagy küzdelem formálja minden civilizáció sorsát: a küzdelem a társadalmi hatalom és az állami hatalom között. Nock így fogalmaz:

Ha a közügyek felszíne mögé tekintünk, egy alapvető tény fedezhetünk fel – nevezetesen a hatalom nagy újraelosztását a társadalom és az Állam között. Ez az, ami igazán fontos és érdekes annak, aki a civilizációt tanulmányozza. [...] Sajnos kevesen értik, hogy ugyanúgy, ahogyan az Államnak nincsen saját pénze, nincsen saját hatalma sem. Annyi hatalommal rendelkezik, amennyit a társadalom átad neki – plusz amennyit időről időre elkoboz tőle ezzel vagy azzal az ürüggyel – az Állam semmilyen más forrásból nem juthat hatalomhoz. Tehát az Állami hatalom mindennemű növekedése – történjen a hatalom elajándékozásával vagy elmarásával – annyival kevesebb hatalmat eredményez a társadalom kezében; az Állami hatalom soha nem erősödhet, és soha nem is erősödik meg a társadalom hatalmának párhuzamos és hozzávetőleg megegyező mértékű gyengülése nélkül.

A történelem nagy civilizációi közül mindegyiknek az Állami hatalom korlátlan növekedése vetett véget. A minta mindig ugyanaz, és ahogyan a Mass Effect Fejedelme mondta: *többször ismételte magát, mint azt fel tudnánk fogni*. Kezdetben a Hatalom gyenge és inaktív. Az élősködőnek táplálékban gazdag gazdatest kell ahhoz, hogy burjánzani kezdjen. Az erőtlen állami hatalom környezetében lassan elindul a

fejlődés. Noha a gazdasági folyamatok lassan fejtik ki hatásukat, a magántulajdon tiszteletére és a szabad kereskedelemre épülő társadalmi rend végül megteremti a civilizáció fénykorát. Példátlan életszínvonalat, műveltséget, művészeteket, technológiákat, és fejlődést eredményez. De amint a felélhető táplálék felhalmozódik a gazdatestben, szaporodásba kezdenek az élősködők, és kezdetét veszi az Állam nagy kiterjeszkedése: központosítás, adóztatás, infláció, szabályozások, háborúk. Ahogy a felemelkedés, úgy a hanyatlás is gyakran fokozatos: törvényről törvényre, adóról adóra, évtizedről évtizedre pusztítja el a civilizációt. Végül – írja Albert Jay Nock – „előtör egy mindent megrázó sokk, amellyel a társadalom legyengített szerkezete nem képes megbirkózni, és ami akkora káoszt teremt, hogy nem tud belőle kilábalni többé – ezután pedig a vég.”

Vizsgáljuk meg a mintázatot a számtalan közül a három legismertebb példán keresztül: ismerjük meg a görög, a római és a középkori keresztény civilizáció felemelkedésének és bukásának történetét.

A görög civilizáció a decentralizált városállamok – a *polisok* – és az annál is kisebb közigazgatási egységek – a *démoszok* – politikai környezetében élte virágkorát. A decentralizáció mindig természetes korlátot állít az Állam hatalmának. Minél zsarnokibb egy Állam, az alattvalói – akik adófizetőként a jövedelemforrásai is – annál hajlandóbbak lesznek elköltözni vagy elmenekülni. És minél több független politikai egység él egymás mellett – tehát politikailag minél decentralizáltabb a térség – a költözés annál könnyebb és költségmentesebb, így a népesség annál hajlamosabb lesz azonnal és hatásosan reagálni az Államhatalom növekedésére, és a szomszédos szabadabb városba költözni. A decentralizált görög városállamok ezáltal környezete megteremtette a művészetek, a tudomány és a filozófia aranykorát. A görögöknél kezdődik minden bölcsélet és tudomány, mert nem szolgák, hanem szabad emberek voltak.

A decentralizált ókori görög fénykör körülbelül négyszáz évet ölel fel, időszámításunk előtt a nyolcadik századtól a negyedik századig. A történészek általában kettéosztják az ókori görög civilizációt az archaikus görög korra (Kr. e 8-6. század), és a klasszikus görög korra (Kr.e. 5-4.század), a görög civilizáció bukásáig.

Miután időszámításunk előtt 1100 környékén összeomlott a végletekig központosított barterkommunista Mükénéi civilizáció, a háromszáz éven át tartó, éhínséggel, népességcsökkenéssel és gazdasági pangással járó Görög sötét kor végre elkezdtek megjelenni a görög városállamok. A nyolcadik századra visszatért a rend és beindult a kereskedelem, a megnövekedett termelékenység pedig több embert volt képes élelemmel ellátni, és megnövekedett a népesség. Ekkor érkezett el az archaikus görög kor.

A városállamok ekkor független, szabad városok voltak, akik békésen versengtek egymással. Lakóik új telepeket alapítottak a szélrózsa minden irányába, Dél-Itália területén, a jelenlegi Franciaország partjain, a Fekete Tenger körül. Ezek az új települések vagy független városállamok, vagy empóriumok, külkereskedelmi központok voltak.

Számunkra Szókratész, illetve tanítványa, Platón, és Platón tanítványa, Arisztotelész neve a leginkább ismerős, amikor az ókori görög filozófusokra gondolunk. Valójában számtalan másik görög filozófus is élt és alkotott, akiket pre-szókratikusokként szoktak nevezni, azonban az ő műveikből csupán töredékek maradtak fenn, és nem ismerjük igazán a gondolataik mélységét. Mindenesetre a pre-szókratikusok közül sokan ebben a korban, a fejlődő, szabadpiaci, decentralizált görög poliszok korában éltek és alkottak. Ekkor élt Tálész, időszámításunk előtt 624 és 546 között, akit Arisztotelész az első görög filozófusnak nevezett, aki elsőként vizsgált tudományfilozófiai kérdéseket, talán az első ember, aki matematikai felfedezést tett. Valószínűleg Tálész tanácsa volt az „Ismerd meg

önmagad,” amit felvéstek a delphoi orákulum templomára, és ami később Szókratész életének legfőbb alapelve lett.

Az archaikus korban íródott az Iliász és az Odüsszeia. Ennek a kornak a végén, körülbelül 570 és 495 között élt Püthagorasz, a tudós, matematikus, filozófus, csillagász és a püthagoreusok alapítója; ekkor élt Parmenidész és Hérakleitosz, akiket a filozófia metafizika vagy pontosabban ontológia avagy léttan ágának első gondolkodójaként tartanak számon.

Az athéni politikus, Kleiszthenész reformja az archaikus kor végén valójában tovább növelte az attikai terület politikai decentralizációját. Körülbelül 130-150 démoszra, apró közigazgatási egységekre osztotta Athént és a környező területét. Ezek a démoszok jelentős politikai függetlenséget élveztek. A közösség ügyeiben maguk dönthettek. Saját rendőrségük volt. Minden démoszt egy démarkhosz vezetett, minden démosz maga szedett adókat és költötte el a befolyt összeget. A démoszok függetlenül és önállóan dönthettek a vallási ügyekről és ceremóniákról, így a teljes vallásszabadság atmoszférájában minden démosznak megvolt a maga helyi Pantheonja és az istenekkel kifejezett identitása. Röviden, Kleiszthenész 130-150 politikailag és vallásügyileg független egysége bontotta Athént és környékét. Minden démosz egy-egy mini-polisz volt, és egyik sem volt nagyobb Athén városának egy kerületénél vagy egy falunál.

Kleiszthenészt a demokrácia megteremtőjének tartják. A modern történelem azonban túl sok hangsúlyt fektetett Athénra, mint a demokrácia bölcsőjére, és szinte teljesen elhanyagolta a roppant méretű decentralizációt. Ez persze érthető. Ahogy fentebb láthattuk, az udvari értelmiség célja a hatalom kiszolgálása, a decentralizáció pedig természetes korlátok közé szorítja az állami hatalmat, míg a demokrácia lehetővé teszi a legnagyobb rablást és jogfosztást, ha azt a „kétharmad” vagy a tömeguralom egyéb jelszava alatt művelik.

A Perzsa Birodalom időszámításunk előtt 499-ben, majd ismét, 480-ban támadást indított a görög világ ellen. A történetírók a második perzsa támadást tartják az archaikus görög kor végének és a klasszikus görög kor kezdetének. Míg az archaikus kort a decentralizáció, a szabadság, a kereskedelem és a kulturális ébredés jellemezte, addig a klasszikus kor fő motívuma az állami hatalom nagy előretörése, a birodalomépítés, a zsarnokság, a háborúk és a hanyatlás volt.

Bár az ókori görög civilizáció teremtette meg a szabadság, mint az Államtól való szabadság gondolatát, ez a berendezkedés mégsem volt egy teljesen szabad társadalom. A kezdettől fogva a szívében szunnyadt az Állam intézménye, annak adóztatáshoz, szabályozáshoz, háborúzáshoz való hatalmával. És mivel minden Állam arra törekszik, hogy növelje a bevételét, így az Állam természeténél fogva hajlamos a birodalomépítésre és a központosításra, avagy a gyengébb közösségek meghódítására, hogy aztán sarcot követeljen a leigázott néptől.

Ez a kezdetektől fogva jellemezte a görög városállamokat, beleértve Athént. Athén azonban képtelen volt békeidőben birodalmat építeni. Sikerült az uralma alá gyűrni néhány környező települést, de a decentralizált környezetben a birodalomépítés túl nagy falatnak bizonyult. Azonban amikor a Perzsa Birodalom támadást indított a hellén világ ellen, megnyílt a lehetőség a birodalomalapításra.

A háborúban, írja Murray Rothbard,

az Állam a végsőkig feszíti a hatalmát, és a „védelem” és „vészhelyzet” szlogenjei alatt olyan zsarnokságot kényszeríthet a tömegre, melyet békeidőben nyíltan elleneznének. A Háború tehát számos haszonnal jár az Állam számára, mint ahogyan minden modern háború a társadalomra kényszerített megnövekedett Állami terhek visszavonhatatlan örökségét hozta el a háborúzó népeknek. A háború ezen felül csábító lehetőséget biztosít az Állam számára újabb területek elfoglalására, amely fölött gyakorolhatja az erőszakmonopóliumát. Radolph Burne-nek igaza volt, amikor azt írta: „a háború az Állam egészsége”, de bármely

konkrét Állam esetén egy háború az vagy egészséget, vagy halálos sebet hoz.

Ez történt Athén esetében is. A görög városállamok koalíciója összefogott a perzsa invázió ellen és az összecsapások sorozata után a perzsák elveszítették a háborút. A végső csata után Athéni vezetéssel megalapították a Déloszi Szövetséget, egy katonai koalíciót azzal a céllal, hogy tovább folytassák a Perzsa Birodalom elleni háborút. Az Athéni vezetőség azonban jobbnak látta a Szövetség vagyonának egy részét Athén felújítására és felépítésére költeni, a haderejét pedig arra használni, hogy a Déloszi Szövetségből megalapítsák az Athéni Birodalmat, ami a hatalma alá gyűri és megadóztatja a tagállamokat. Azokat a városokat, akik ellenezték az athéni uralmat, erőszakkal leverték. Az Athéni Birodalom így uralma évei során megostromolta és legyőzte a szakadár Naxoszt és Thászosz városát, meghódította, kifosztotta és a Birodalomba kényszerítette Carystust, kiirtotta Szkírosz őslakosait és gyarmatokat telepített a szigetre, leverte Mytilene forradalmát, és így tovább a lázadók hosszú listáján.

Röviden: az Athéni Birodalom felszámolta azt a decentralizált görög világot, ami virágzó civilizációvá emelte a hellén kultúrát. Nem csupán bekebelezte, lemészárolta és megadóztatta a görög városokat, hanem a saját törvényeit is rájuk kényszerítette: a történelemtudomány atyja, Thuküdidész, beszámol arról, hogy az Athéniak megkövetelték, hogy Athénban tartsák a bírósági tárgyalások jelentős hányadát. Athén továbbá tiltotta, hogy halálbüntetéssel, száműzetéssel vagy a szavazati jog megvonással büntessenek valakit a Birodalom számos városában Athéni beleegyezés nélkül – nehogy valamelyik leigázott város büntetéssel sújtsa az athéni uralom támogatóit.² Az egykori szabad poliszokból leigázott területek lettek, akik arra kárhoztattak, hogy egyre növekvő adókkal finanszírozzák az

² Douglas Maurice MacDowell: *The Law in Classical Athens*, 227. o.

Athéni közmunkaprogramokat, fejlesztéseket és a birodalmi csatározásokat.

Az Athéni Birodalom előtt évszázadokon át viszonylagos béke honolt a görög világban – leszámítva a kisebb hódításokat, amik sosem voltak képesek teljes háborúvá kinőni magukat. A birodalomépítés azonban lehetővé tette a birodalmi méretű háborúzást. Látva Athén egyre veszélyesebb hatalmát, Spárta támadást indított Athén ellen és időszámításunk előtt 431-ben kezdetét vette a Peloponnészoszi háború. Ahogy azt Thuküdidész írta *A peloponnesusi háború története* című művében:

...miből származott ily rémítő háború a görögök között? A legigazibb, de szóval legritkábban pengetett okának én azt tartom, hogy az athéniak növekvő hatalma a lacedaemoniakba félelmet öntött, s ennél fogva ezek azon kényszerhelyzetbe kerültek, hogy háborút kezdjenek.

A Peloponnészoszi háború a görög világ bukását hozta magával. Thuküdidész megjegyzi, hogy

olyan szenvedések látogatták meg vele Görögországot, a minők máskor még soha ennyi idő alatt. Ugyanis annyi város nem pusztult el elfoglaltatása után, részint a barbárok, részint maguk a háborúskodó felek kezei alatt [...]; továbbá nem fordult még az eddig elő, hogy annyi ember lett volna hontalan földönfutóvá, s annyi vér omlott volna részint maga a háború folytán, részint a párttusák miatt.

Ahogy a háború felemésztette a munkamegosztás rendszerét, felélte az erőforrásokat és a munkaerőt a békés termelés elől, sok helyen éhínség jelentkezett. A háborúzástól, a csökkent életszínvonalától és az éhínségtől legyengült görögök immunrendszere utat adott a pestis terjedésének Athénban, majd szerte a görög világban.

A háború végül Athén vereségével és a Birodalom felbomlásával ért véget, miután a Spártaiak segítették a leigázott városokat fellázadni az athéni uralom ellen. A háború végére Athén, az egykori tündöklő város,

a görög világ ékköve, a hataloméhes birodalmi központ elveszítette vagyonát, erejét és befolyását. A Birodalom és a háború szegénységbe taszította a hellén világot. Az állami hatalom példátlan terebélyesedése véget vetett a görög civilizáció aranykorának.

Ez tehát a civilizációk ciklusa. A civilizációk megszületnek, felemelkednek, fejlődnek. És a dicsőségük csúcán kihalnak. Murray Rothbard szavaival:

A történelem folyamán az ember produktív és kreatív erői újabb és újabb utakat törtek, melyek a természet ember hasznára való átalakításához vezettek. Ezek az idők voltak azok, amikor a társadalmi hatalom az Állami hatalom fölé tört, és amikor a társadalomba történő Állami beavatkozás jelentősen csökkent. De egy hosszabb vagy rövidebb ideig tartó lemaradás után az Állam mindig új területekre lépett, hogy ismét megbénítsa és eltiporja a társadalmi hatalmat.

Miközben a civilizáció ciklusa a görög világban a végéhez ért, a körforgás ismét kezdetét vette a Római Köztársasággal. A Római Köztársaság is a decentralizált jogrendszer és a szabad kereskedelem égisze alatt emelkedett fel, majd az állami hatalom előretörése, a Köztársaság Birodalommá alakítása és a féktelen állami költekezés hozta el Róma bukását.

Mi ahhoz vagyunk szokva, hogy a jogrendszer alapja az állami törvényhozás: a törvényeket az uralkodó kaszt alkotja és fentről lefelé rákényszeríti a teljes lakosságra. A decentralizált jogrendszer azonban egészen más alapokon működik. A decentralizált jogrendszerben nem alkotják a törvényeket, hanem felkutatják és felfedezik őket. Röviden, a decentralizált jogrendszer a magánjog rendszere, ahol a vitákban szabadon választott bírók a hagyomány, a múltban meghozott és a közösség által igaznak és igazságosnak vélt bírói döntések és erkölcsi alapelvek alapján döntenek a rájuk bízott nézeteltérésben. A decentralizált jogrendszer bírói nem *meghozzák*, hanem *felfedezik* a törvényeket. Míg a törvényhozás döntése a birodalom minden

alattvalójára érvényes és kötelező jellegű, addig a decentralizált jogrendszer bírói határozatai egyedül a konfliktus feleire érvényesek.³

A versengő és szabad bírói rendszer döntései így egy terebélyes jogi kódexet alkotnak, ami spontán, önkéntes módon alakul ki, mint a nyelv és a kultúra, és megfelel a közösség értékrendjének és hagyományainak. Ez a jogrendszer uralkodott jelentős mértékben a görög világban annak felemelkedése idején, és ez uralkodott javarészt a Római Köztársaságban is a ciklusa elején.

A decentralizált jogrendszerben nincsenek törvényhozók, akik hirtelen és kedvük szerint megváltoztathatják a törvényeket és a teljes lakosságra kényszeríthetik az akaratukat, így jogbiztonság uralkodik. A jogbiztonság pedig csökkenti a szerződéssel és a vállalkozással járó kockázatokat, ösztönzi az értékteremtő gazdasági tranzakciókat és óvja a magántulajdont; röviden, termőtalajt biztosít a virágzó kereskedelem számára. Így született meg a római civilizáció az Appennini-félszigeten, ami az időszámításunk előtt második évszázadra a szabad vállalkozás fellegvára lett alacsony adókkal, gazdasági szabadsággal, pezsgő részvénypiaccaal és magánbefektetésekkel.

De bármennyire is virágzott a római civilizáció, annak is a szívében szunnyadt az Állam intézménye az összes olyan tulajdonságával, amit a görögök esetén láthattunk. Elkerülhetetlen volt Róma hanyatlása. A római Állam egyre inkább felszámolta a decentralizált jogrendszert és törvényhozással helyettesítette a hagyományban gyökerező természetjogot. Ahogyan a történetíró Tacitus mondta ezzel kapcsolatban: *Minél korruptabb a köztársaság, annál több a törvény.* Az uralkodók a segélyezés eszközével próbálták fenntartani a népszerűségüket, ami egyre nagyobb teherrel nehezedett a költségvetésre és egyre fenntarthatatlanabbá vált. Ebből fakad a

³ A decentralizált és centralizált jogrendszerek közötti különbségről lásd Stephan Kinsella, „Legislation and the Discovery of Law in a Free Society”.

kenyeret és cirkuszt híres mondása, és ennek kapcsán mondta a filozófus és politikus, Cicero: *A népnek újra meg kell tanulnia dolgozni ahelyett, hogy állami segélyekből él.* Az elhatalmasodó állami kiadásokat – a hadakozás, a bürokrácia és a segélyezés költségét – inflációval próbálták fedezni. Ahhoz, hogy megküzdjenek az egyre elszabaduló árinflációval, a császárok beleavatkoztak a gazdaság minden területébe, hogy kordában tartsák a saját kezdeti beavatkozásaik elkerülhetetlen következményeit; felszámolták a gazdasági szabadságot, ami felemelte a római civilizációt. Az intervencionizmus végül olyan mély gazdasági hanyatlást hozott a Birodalomra, hogy a saját katonáit sem volt képes többé fizetni, és beözönlöttek a barbár népek, akit a római polgárok akkorra felszabadítónak láttak a totalitárius bürokrácia alól.

Athénhoz hasonlóan Róma is terjeszkedő külpolitikát folytatott. Caesar hódító hadjáratai után területe magába foglalta Európa jelentős részét, Észak-Afrika partmenti területeit, a Balkán-félszigetet és a Közel-Kelet területeit.⁴

Amíg az Állam területe apró és a politikai látkép decentralizált, az alattvalók mindig elmenekülhetnek a zsarnokok elől. Így volt ez a Római Köztársaság idején is. Egy alkalommal, például, amikor a plebejus – ami a katonaság jelentés részét képezte – azzal fenyegette meg az uralkodó osztályt: ha nem szólhat bele a politikai ügyekbe, mindannyian átköltöznek egy szomszédos hegyre. A patríciusok kénytelenek voltak behódolni a követeléseiknek és vétőjogot biztosítani a köznép számára. Azonban egy központosított birodalomban, ahol sem az elvándorlás, sem a decentralizált jogrendszer nem szab korlátokat az államhatalomnak, a lakosság és a civilizáció egyetlen reménye, ha bölcs uralkodók kerülnek hatalomra,

⁴ Pontosabban a területi terjeszkedés csúcspontján, Traianus császár halálakor 117-ben a Római Birodalom magába foglalta a jelenlegi Anglia, Wales, Portugália, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Ausztria, Svájc, Luxemburg, Belgium, Románia, Ukrajna, Líbia, Tunézia, Algéria, Marokkó, Egyiptom, Albánia, Görögország, Magyarország, Bosznia, Szlovénia, Horvátország, Bulgária, Törökország, Szíria, Libanon, Irak, Jordánia és Izrael területeit.

akik nem adóztatni, háborúzni és irányítani fognak, nem fogják használni a teljhatalmukat, hanem fenn fogják tartani a szabadság környezetét.

Ennek az eshetősége igen csekély. Ahogy a libertárius történész, Lord Acton megjegyezte: *a hatalom megront, a teljhatalom teljesen megront*. A csillagok állása és a szerencse azonban úgy rendelkezett, hogy az első római császár, Augustus mentora Marcus Tullius Cicero volt, a szabadság ókori filozófusa, akinek a gondolatai több mint ezer évvel később - a tizenhetedik és tizennyolcadik században - termőtalajként szolgáltak a Felvilágosodás politikai eszméjének, a klasszikus liberalizmusnak. Augustus így a vállalkozás szabadsága, a magántulajdon és a szabad kereskedelem pártján állt és fenntartotta a szabadság rendjét. Jelentősen csökkentette a Birodalom alá tartozó tartományokat sújtó adókat.

Augustus meggyőzte a népet arról, hogy a birodalom sokkal nagyobb jólétet képes teremteni a béke oltalma alatt, mint amit a további hódítás hozhat. Az egységes birodalom révén megszűntek a háborúk, és Athénnal ellentétben Rómát nem veszélyeztette külső ellenség. Augustus uralmával így beköszöntött a kétszáz éven át tartó *pax romana*, Róma békéje, és a provinciák szabadon, vámok nélkül – vagy elenyésző vámokkal – kereskedhettek egymással.

Az utakért, amik behálózták az egész Birodalmat és lehetővé tették a kereskedelmet, a színtiszta ivóvízért, ami a római vízvezetékrendszeren keresztül eljutott a Birodalom minden területére, a jogrendszerért, ami minden központosítás ellenére még mindig védelmezte a polgárok magántulajdonjogait, egy polgár csupán annyi adót fizetett, amennyit egy év két napján meg tudott termelni. Ehhez viszonyítva ma az adók olyan hatalmasak, hogy a magyar adófizető év 365 napjából 140 napot csak azzal tölt, hogy megtermelje az éves adóját. Másképpen szólva a magyar adófizető az év 365 napjából 140 napon át az Állam rabszolgája.

Ha azonban egy Birodalom tündöklése azon áll vagy bukik, hogy a sors szeszélyéből bölcs és igazságos vezető kerül-e az élére, az a Birodalom elkönnyvelheti a saját pusztulását. Augustus 43 éven át uralkodott, és Róma a virágzó kereskedelem szabadpiaci légkörét élvezte. A soron következő császárok azonban lépésről lépésre felszámolták a gazdasági szabadságot és elhozták Róma hanyatlását.

Róma második császára, Tiberius, elrendelte, hogy hajtsák végre azt az uzsoratörvényt, ami eddig papíron bár létezett, a gyakorlatban figyelmen kívül hagyták. Az uzsora szó alatt a jelenben azt a hitelt értjük, amit szélsőségesen magas kamatokkal nyújtanak. Az ókorban és a középkorban azonban az uzsora szó egyszerűen a kamatos hitelezést jelentette.

Tiberius – és később a középkori keresztény gondolkodók sokasága – nem értette, hogy a kamatos hitel betiltása a gazdasági növekedés végét, az életszínvonal stagnálását vagy zuhanását jelenti.

A hitelezés a gazdasági élet fő hajtómotorja. A hitelezés lehetővé teszi, hogy azok, akik dolgoznak és megtakarítanak, kölcsönadhassák a pénzüket olyan vállalkozóknak, akik képesek azt értékteremtő módon felhasználni, hogy később, vállalkozásuk sikerével kamatosan visszafizethessék.

Kamat nélkül azonban semmilyen hitelezés nem fog történni. A hitelezőnek megtakarításokkal kell rendelkeznie, és aki kölcsönadja a megtakarításait, az lemond arról a lehetőségről, hogy a rendelkezésére álljon a megtakarítása fogyasztás céljából, és csak a jövőben nyílik lehetősége fogyasztani, ha az adós visszafizette a tartozását. De miért adná kölcsön bárki a megtakarításait, miért mondana le a fogyasztásról hónapokon vagy éveken át, ha aztán egy év múlva csupán ugyanazt az összeget kapja vissza, amit eredetileg kölcsönbe adott? Jobban járna, ha egész egyszerűen a párna alatt tartaná a pénzét, hiszen akkor egész idő alatt elkölthetné a megtakarításait, ha úgy támadna kedve. Röviden tehát, ha minden más tényező változatlan, az ember mindig nagyobbra

értékeli a jelenleg elérhető javakat, mint a jövőbeli javakat, így a megtakarító csak akkor hajlandó lemondani a jelenleg elérhető javakról, ha a várakozása után, a jövőben többet fogyaszthat, mint előtte.

Kamat nélkül egyszerűen senkit sem készítenek semmilyen ösztönző arra, hogy megtakarítsa és kölcsönadja a pénzét. Kölcsönök nélkül a vállalkozók nem juthatnak hozzá ahhoz a tőkéhez, amivel elindíthatják az üzletüket. A kamatos hitelezés betiltásával így halálos csapást mérnek a vállalkozásra, és ezáltal a jólét növekedésére.

A hitelezés betiltásával így Tiberius Rómára szabadította a 33-as pénzügyi válságot.

A Tiberiust követő császárok alatt egyre növekedtek az állami kiadások. Ahelyett, hogy nyílt adóztatást alkalmaztak volna, inflációhoz folyamodtak. A modern világban, az aranystandard felszámolása után az infláció gyerekjáték: elég papírpénzt nyomtatni vagy beütni a kívánt számot a számítógépbe, és máris rendelkezésükre áll az elkölthető összeg. A fémpénzekkel bonyolultabb volt inflálni és költekezni. Be kellett olvasztaniuk az arany vagy ezüstpénzeket, és közönséges fémmel kellett hígítaniuk annak nemesfémtartalmát, hogy megnövelhessék a pénzkínálatot és szert tehessenek az állami kiadások finanszírozásához szükséges összegre.

A dénár ezüsttartalma így császárról császárra esett és megjelent az infláció elkerülhetetlen következménye, az általános áremelkedés. Augustus idején (i.e. 27 – i. sz. 14) a dénár szinte 100%-os ezüstpénz volt. Nero (54 – 68) volt az első császár, aki inflációval kísérletezett, és a dénár ezüsttartalma 90%-ra esett. Harminc évvel Nero uralma után Traianus császár (98 – 117) tovább inflálta a dénárt, ami így 85%-os ezüsttartalomra csökkent. Ahhoz, hogy finanszírozza a határmenti védelmi háborúit, a filozófus-császár Marcus Aurelius (161 – 180) is inflációhoz folyamodott, így a dénár akkora elveszítette ezüsttartalma 25%-át.

A történészek Marcus Aureliust tartják az utolsó jó császárnak. Halálával véget ért a *pax romana* korszaka és beköszöntött a Római Birodalom lassú hanyatlása.

A római gazdaságot a kezdetektől sújtotta a gabona szűkössége és hiánya. Ennek a kezdeti oka a gabonaosztáson keresztüli segélyezés volt. Ahogy Robert L. Scheuttinger és Eamonn F. Butler beszámol a római segélyezésről *Forty Centuries of Wage and Price Controls (A bér és árkontroll negyven évszázada)* című könyvükben:

A római kormány időszámításunk előtt a negyedik századtól fogva hiány idején felvásárolta a búzát és a kukoricát, majd alacsonyabb áron újra eladta a népnek. Caius Gracchus alatt elrendelték a *Lex Sempronia Frumentaria* törvényt, amely felruházott minden római polgárt a joggal ahhoz, hogy egy a piaci ár alatt jóval alacsonyabb hivatalos áron vásároljon egy meghatározott mennyiségű búzát. Krisztus előtt 52-ban „továbbfejlesztették” ezt a törvényt, hogy ingyen búzát kapjon minden polgár. Az eredmény természetesen nagy meglepetést okozott a kormány számára. A legtöbb gazda, aki még mindig a vidéken élt, egyszerűen Rómába költözött, hogy munka nélkül éljen.

A rabszolgákat felszabadították, hogy római polgárként eltarthassa őket az Állam. Krisztus előtt 45-ben Julius Caesar felfedezte, hogy szinte minden harmadik polgár az Állam kontójára kapja a búzáját. Sikerült körülbelül a felére csökkentenie ezt a számot, azonban egyhamar ismét megemelkedett; a századok során Rómát folyamatosan sújtotta a mestereségesen alacsony gabonaárak problémája, ami különböző gazdasági torzulásokat eredményezett.

Ezt az első császár is látta. Ahogy a római történész, Suetonius idézte Augustus császárt:

Erősen hajlottam arra, hogy örökre beszüntessem a gabonaosztást, mivel ahogy az emberek elkezdtek függeni attól, elhanyagolták a földművelést; azonban nem vittem végbe az akaratomat, mert biztos voltam abban, hogy a gabonaosztást egyszer újjáélesztenék a népszerűség iránti vágy végett.

A gazdaságba történő minden állami beavatkozás nem kívánt károkat okoz a gazdaság bizonyos területein. Az Állam ilyenkor dönthet úgy, hogy visszavonja a kezdeti beavatkozását, vagy megpróbálhatja új szabályozásokkal és beavatkozásokkal hatványozni a kezdeti problémát, ami azonban csupán újabb problémákat okoz újabb területeken. Így az újraelosztásból fakadó kezdeti gabonahiányt a római császárok különböző szabályozásokkal próbálták orvosolni, egyre csak súlyosbítva az ételszűkét. Korlátozták a gabona felhalmozását és üldözték a spekulánsokat; azonban pontosan a spekulánsok azok, akik bőséges termés idején felvásárolják a többlet egy részét, majd szűkös időkben eladják azt, így hosszútávon kiegyenlítik az árat és megszüntetik a kínálat heves fluktuációját.⁵ Árkontrollal próbálták korlátozni a gabona árát, azonban az árkontroll – a folyamatos inflációval elegyítve – csupán további hiányt idéz elő, hiszen a termelők a hatósági árak alatt veszteségeket szenvednek és idővel kénytelenek más szakma után nézni, esetleg tovább szaporítani a segélyen élők sorát.

Commodus császár (180 - 192) uralma alatt 190-ben gabonahiány lépett fel. Az ételhiány miatt így éhínség és lázongás tört ki Rómában. A kezdeti ételhiányt a hivatalnokok korrupciója okozhatta, akik

⁵ Ahogy Henry Hazlitt írja *Közgazdaságtan egy leckében* című könyvében:

Ezt az érvet nem támasztja alá se elmélet, se tapasztalat. A sokat gyalázott spekulánsok nem a gazdák ellenségei; létfontosságúak az ő jólétükhöz. Valakinek viselnie kell az ingadozó mezőgazdasági árak kockázatát; valójában modern időkben főként a hivatásos spekulánsok vették magukra ezt a kockázatot. Általában minél kompetensebben cselekszik az utóbbi önmaga érdekében, mint spekuláns, annál inkább segíti a gazdát. Hiszen a spekulánsok pontosan a jövőbeli árak előrelátásnak képességével megegyező mértékben szolgálják saját érdekeiket. De minél pontosabban látják előre az árat, annál kevésbé lesz erőszakos vagy extrém az áringadozás.

Tehát még ha a nagy tanyáknak teljes termésüket az év egyetlen hónapjában kellene a piacra ömlesztelniük, annak a hónapnak az ára nem lenne szükségszerűen alacsonyabb bármelyik más hónap árainál (leszámítva a tárolási költségek díját). Hiszen a spekulánsok a profit reményében abban az időben vásárolnának a legtöbbet. Addig vásárolnának, amíg az ár fel nem emelkedik arra a szintre, ahol nem látják többé a jövőbeli profit lehetőségét. Akkor adnának el, amikor úgy gondolnák, hogy a jövő a veszteség lehetőségét hozza. Következésképpen pedig egész évben stabilizálódna a mezőgazdasági termékek ára.

Pontosan azért nem kell a gazdáknak és a molnároknak viselniük ezeket a következményeket, mert létezik egy hivatásos spekuláns-osztály, akik megteszik helyettük. Az előbbi védelmezheti magát a piacokon keresztül. Normális körülmények között tehát, amikor a spekulánsok jól végzik a dolgukat, a gazdák és molnárok profitja főként mezőgazdasági és molnárképességeiken és igyekezetükön fog múlni, nem pedig a piaci ingadozásokon.

elrabolták és későbbi eladás céljából felhalmozták a köz-gabonát. Miután a római eljárások szerint elbánt a hivatalnokokkal és a fejüket a tömeg elé vetette, Commodus árplafonokat vezetett be, hogy küzdjön az infláció ellen. És ahogy Ludwig von Mises írja *Gazdaságpolitika: Gondolatok a jelennek és az utókornak* című könyvében:

A római császárok nem voltak túl elnézőek, amikor érvényre juttattak egy törvényt; nem gondolták, hogy a halál túl enyhe büntetés annak az embernek, aki magasabb árat kért.

Az árkontroll egyetlen eredménye azonban szükségszerűen a hiányt az érintett árucikkek piacán, így Commodus jószándékú beavatkozása nagyobb hiányt okozott, mint a kezdeti probléma.

Az infláció eközben tovább dübörgött és a Marcus Aurelius óta eltelt kevesebb, mint két évtized alatt, Septimius Severus (193 – 211) császár idejére a dénár ismét veszített 25%-ot az ezüstartalmából. A harmadik évszázad egy megállíthatatlannak tűnő válságot hozott magával – amit a történészek találóan a harmadik évszázad válságának neveznek – hiperinflációval, hatalmas adókkal, polgárháborúval és gazdasági válsággal.

A munkamegosztás rendszere teljesen összeomlott. A hiperinfláció, ami 258 és 275 között mintegy 1000 százalékos áremelkedést eredményezett ellehetetlenítette a gazdasági kalkulációt és a vállalkozói tervezést, elpusztította a kereskedelmet. A középosztályt megsemmisítették az adók. Az utazás és az árucikkek szállítása olyan veszélyessé vált a hatalmi harcok okozta polgárháborúból és a barbárok betöréséből fakadó erőszak miatt, hogy felbomlott a területek közötti kereskedelem és a gazdaság visszazuhant a primitív bartergazdaság szintjére.

Miután a pénzrendszer összeomlott, a kereskedőket arra kényszerítették, hogy az értéktelen érmék helyett javakban fizessék az adókat. Röviden, államosították a gazdaság jelentős részét és arra

kényszerítették a kereskedőket és magántulajdonosokat, hogy bocsássák az Állam rendelkezésére a javaikat és az eszközeiket. Hogy a kézművesek és kereskedők ne tudjanak megszabadulni az állami rabszolgaság alól, megtiltották, hogy szakmát válthassanak és elrendelték, hogy haláluk után az utódjaikra száll a szakmájuk.

275-ben, Aurelianus császár idején az érmék ezüsttartalma csupán két százalékra esett.

Diocletianus császár (284 - 305) megfékezte a hatalmi harcokat és egyesítette a széthulló Birodalmat. A hanyatlás persze nem ért véget; Diocletianus jelentősen megnövelte a hadsereg és az állami alkalmazottak létszámát, felállította a Birodalom legnagyobb és legbürokratikusabb kormányát, az eddiginél is hatalmasabb adókat vetett ki, több mint ezer termékre kiterjedő árkontrollt vezetett be, inflációval próbálta finanszírozni a kiadásait – miközben az áremelkedésért, mint azóta minden inflációs kormány, a kereskedők kapzsiságát okolta - és óriási közmunkaprogramot indított, amit kényszermunkával vitt végbe.

I. Constantinus (308 - 337) tovább folytatta a gazdaság teljes államosítását. A Diocletianus utáni ötven évben megkétszereződött a római polgárokat sújtó adóteher. Az infláció tovább folytatódott: míg Diocletianus 301-ben 50 000 dénár értékben határozta meg egy font arany árát, 36 évvel később, Constantinus halálának az évében egy font arany 20 milliárd dénárt ért. Egyiptomban egyazon mérőegység búza 314-ben 9000 drachmát ért, 334-ben 78 000 drachmát ért, 344-re pedig meghaladta a 2 millió drachmát.

Diocletianus és Constantinus uralma alatt az Állam többé nem fogadott el az aranyon kívül más fizetséget az adófizetőktől. Az arany azonban megfizethetetlen volt a lakosság számára, akik zsebében napról napra értéktelenedett el a pénz, így el kellett adniuk a földjeiket és arra kényszerültek, hogy földönfutók legyenek. A földeket felvásárolták a nagy földbirtokosok – akik bürokraták és hivatalnokok

voltak - az előző tulajdonosok pedig határozatlan idejű bérleti szerződést kötöttek az új birtokossal, ami az adott földterülethez kötötte őket és a családjukat. Ezzel a megállapodással az emberek feladták a szabadságukat, azonban művelhették a földet és előállíthattak maguknak és a családjuknak elegendő ételt, ha beszolgáltatják a termény egy részét a földtulajdonosnak. Ez volt a középkori jobbágyrendszer alapja.

Rómát végül az állami hatalom korlátlan növekedése semmisítette meg, ami felélte a civilizáció minden erőforrását, és nem hagyott mást hátra, csak a kivéreztetett, üres, halott vázát. A római Állam, miután elpusztította a gazdaságot az adóztatással, az inflációval és a gazdasági szabadság felszámolásával, egyszerűen kifutott a pénzből, amivel fizethette volna a seregét és képtelen volt ellenállni a barbárok támadásának.

A római népesség valójában üdvözölte a barbárok beözönlését. Úgy látták, végre valaki felszabadítja őket a római zsarnokság, az adók és a szabályozások alól. Ahogy az 5. századi keresztény író, Salvianus mondta, a római lakosságnak csak egyetlen kívánsága volt, miután meghódították őket a barbárok: hogy soha ne kerüljenek ismét a római bürokrácia uralma alá.

Ez tehát a civilizációk folytonos ciklusa. A szabad és decentralizált világ légköre életet ad egy virágzó civilizációnak és egy olyan kultúrának, ami addig sosem látott kincsekkel járul hozzá az emberiség szellemi és anyagi vagyonához. Azonban mindig ott szunnyad a mélyén az Állam intézménye, és készen áll felélni és a saját céljaira használni a szabadság által teremtett erőforrásokat. Az állami hatalom aztán egyre gyorsabb terebélyesedésbe kezd, az adóztatás, az infláció és a szabályozások elpusztítják a civilizációt, eluralkodik a háború, a szolgaság és a központi tervezés, végül az élősködő a gazdatesttel együtt meghal.

Ugyanezt az utat járta be a középkor nyugat-európai keresztény világa, amit a tizennegyedik században egy százötven éven át tartó hanyatlás sújtott, amit a történészek a késő középkor válságának kereszteltek.⁶ A középkor nem élvezhetett olyan életszínvonalat, mint Róma, annak fénykorában. Ez részben a fejedelmek között vívott kisebb hatalmi háborúk miatt volt, amik felélték az erőforrásokat és a munkaerőt az értékteremtő erőfeszítések elől. Jelen volt továbbá a jobbagység, illetve a középkorban bűnnek tartották, üldözték és tiltották az uzorát – a kamatos hitelezést – így ellehetetlenítették a tőkeszerkezet kifejlődését és növekedését. Az 1179-es Harmadik lateráni zsinat kiátkozta azokat, akik hitelre adtak kölcsön. Tiberius római császár esetében már láthattuk ennek a következményeit: kamatos hitelezés nélkül az embereknek alig van okuk megtakarítani, és semmi okuk nincsen kölcsönbe adni a megtakarításaikat. Hitelezés nélkül pedig képtelenek a vállalkozók tőkéhez jutni, nem növekedhet a gazdaság, az emberi élet pedig változatlanul „szegényes, taszító, szörnyű és rövid” marad, ahol az ember egyetlen vagyona egy pár cipője, amit örökségül hagyhat gyermekének.

Végül pedig az egyházi cölibátus súlyosan korlátozta a középkori népesség átlagos intelligencianövekedését. Az elmúlt évek úttörő intelligenciakutatása feltárta, hogy az intelligencia körülbelül 80%-ban öröklődő variáns. Azzal, hogy az egyház eltiltotta a társadalom legintelligensebb tagjait a házasságtól és a gyermeknemzéstől, az átlagos intelligencia képtelen volt olyan magasságokba emelkedni, ami lehetővé teszi egy annyira intelligens társadalom kialakulását, amelynek a tagjai képesek innovációk, új termékek és szolgáltatások vagy hatékonyabb termelési módszerek kidolgozására. A mai világunkban egyedül a megtakarítások hiánya szab gátat a kreatív vállalkozói innovációk megvalósításának, az új termékek és szolgáltatások legyártásának, a termelési módszerek fejlesztésének – az erőforrások végesek, az ötletek és a kívánságok végtelenek. Először

⁶ A következőkről lásd Murray N. Rothbard, *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, 1. kötet, 3. fejezet.

azonban az átlagintelligenciának el kellett érnie egy bizonyos szintet. Luther Márton és a reformáció eltörölte ezt a korlátot, felszabadította a szerzeteseket és az apácákat a családtalanság alól, így - kétszáz év alatt - az átlagintelligenciának sikerült olyan magasságokba emelkednie, ami elhozhatta nekünk az Ipari Forradalmat - amikor a népesség és az életszínvonal egyszerre és megdöbbentő mértékben kezdett növekedni - és az azóta tartó páratlan, az emberi történelemben korábban elképzelhetetlen gazdasági növekedést és bőséget.⁷

A középkor azonban mindennek ellenére is a fejlődés jeleit mutatta. Ez annak volt köszönhető, hogy jelentősen decentralizált és lényegében magánkézben volt az bírászkodás, ami a szokásjogot, illetve a skolasztikus természetjogot juttatta érvényre. Röviden, az érett középkor ugyanannak a decentralizált rendszernek köszönhette virágzását, mint Athén és Róma civilizációjuk hajnalán. Mint az előző esetekben, természetesen ez a rendszer sem volt tökéletes. Azonban sokkal nagyobb szabadságot biztosított, mint a jelenlegi központosított, törvényhozó rendszerünk.

Senkinek nem volt birtokában a végérvényes döntéshozatal monopóliuma, így a középkor számunkra elképzelhetetlen mértékben élvezhette az állami hatalom hiányát. A békét, a rendet, a magántulajdon védelmét az önként szerveződő társadalmi hierarchiák tartották fenn, és szinte alig létezett a társadalomra kényszerített törvényhozás. A bírói szerepet betöltő földesurak, fejedelmek, királyok, püspökök, nemesemberek, helyi papok szabadon választott bírók voltak, akiket leválthattak, és akik ítéletét elutasíthatták, ha igazságtalannak, a hagyománnyal és a természetjoggal ellenkezőnek tartották őket. A bírókat a hírnevük, becsületességük és bölcsességük szerint választották, akik - ismét - *kikutatták* a törvényeket az

⁷ Az intelligencia és az Ipari Forradalom közötti kapcsolatáról lásd Hans-Hermann Hoppe, „A malthusi csapdától az ipari forradalomig: Gondolatok a társadalmi evolúcióról”.

igazságosság örökérvényű elveiből, illetve a közösség és az egyház által elfogadott erkölcsi alapelvekből, nem pedig *megalkották* őket.

Ennek a berendezkedésnek köszönhetően, és az összes hibája ellenére az érett vagy virágzó középkorban, a 11. és 13. század között Európa igen jól teljesített. Látszólag jó irányba haladtak a dolgok. Elérkezett az úgynevezett tizenkettedik századi reneszánsz. A népesség az életszínvonallal együtt növekedett. A skolasztikus filozófia jelentős tudományos lépéseket tett Arisztotelész – vagy ahogy akkor nevezték: A Filozófus – felfedezett műveire alapozva. Olyan egyetemek nyíltak a kontinens minden táján, mint az Oxfordi Egyetem, a Cambridge-i Egyetem, a Bolognai Egyetem, a Párizsi Egyetem, a Salamancai Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem. Olyan technológiai innovációk jelentek meg, mint a szélmalom, a papírnyomtatás vagy az iránytű, a művészetben megjelent a romantika és a gótika, és virágzott a kereskedelem.

Ez volt a középkori értelem kora, a logika, a tudomány, a filozófia, a matematika kora, ahol a skolasztikus gondolkodók szenvedéllyel kezdték tanulmányozni a természet jelenségeit és törvényeit Arisztotelész és az arab tudós, Alhazen műveit követve. Ekkor élt Robert Grosseteste, aki lefektette a tudományos gondolkodás alapjait a modern világ számára és olyan fogalmakat vezetett be, mint a kontrollált kísérlet. Ekkor fogalmazta meg először Roger Bacon azt, ami később a tudományos módszerré fejlődött: miszerint a természetről szóló igazságokat a megfigyelés, a hipotézisalkotás, a kísérletezés és a verifikáció körfolyamatán át lehet megismerni.

Az érett középkorban, az ókori görög aranykorhoz hasonlóan a decentralizáció erősítette meg azt, amit Albert Jay Nock a társadalmi hatalomnak nevez. A már említett decentralizált jogrendszer mellett megjelentek a szabad városok, az alulról szerveződő kommunák, amik képesek voltak a lakosokból szervezett milícia segítségével kivívni a szabadságukat és függetlenségüket a földesurak ellen. A jobbágyok

ezekben a hellén világhoz hasonló, decentralizált, politikailag független városokban letek szabadságra, itt virágzott a gazdasági szabadság, ami magához vonzotta a kereskedőket és a kézműveseket, ez volt a környezet, ahonnan a híres német mondás származik: *stadtluft macht frei*, a városi levegő felszabadít.

Aztán ismét belefogott a nagy menetelésébe a Hatalom. Az állami hatalom nagy terebélyesedése alól csupán néhány itáliai város menekült meg - bár végül ők is oligarchák uralma alá kerültek és nem élvezhették azt a szabadságot, amit az érett középkorra kiváltak maguknak. Nyugat-Európa, elsősorban a Francia Királyság és Anglia azonban ennyire sem volt szerencsés. Az ő történetük az állami hatalom már ismerős előretörése, adóztatás, a kereskedelem megsemmisítése és a százéves háború.

Ahhoz, hogy finanszírozza a háborúit, IV. Fülöp francia király hatalmas adókat vetett ki szinte minden csoportra, akinél pénzt szagolt. Miután feleségül vette az észak-francia Champagne tartomány bárónőjét, lehetősége nyílt bekebelezni, majd adókkal és vagyonekobbzással elpusztítani a nemzetközi kereskedelem és a középkori kapitalizmus egyik nagy központját, a Champagne-i vásárt, ahol előtte adók és szabályozások nélkül, a szabadság teljes környezetében, a hagyományban gyökerező *Lex Mercatoria* - kereskedők törvénye - és a decentralizált magánbíróóságok oltalma alatt folyhatott a kereskedelem. IV. Fülöp adói megsemmisítették a templomos lovagrendet és felélték a belföldi megtakarításokat és tőkét. A Templomosokkal két legyet ütött egy csapásra, hiszen egyszerre tartozott nekik jelentős összegekkel, és egyszerre volt a lovagrendnek jelentős felhalmozott vagyona, így a felosztatásukkal eltörölte a saját tartozását és elkobozta a rend vagyonát. Letartóztatta a longobárd kereskedőket - a vagyonuk elkobzása kíséretében - és kitiltotta a zsidókat a birodalmából, mivel mindkét csoportnak jelentős összegekkel tartozott.

Mint a római hatalom, végül ő is az inflációhoz folyamodott, amelynek folytán 1301-re tulajdonképpen teljesen eltűnt az ezüst az országból és hatalmas áremelkedés szabadult a Francia Királyságra. A király megtiltotta az engedély nélküli exportokat, nehogy valaki kimenekítse a vagyonát az omladozó országból.

A francia és angol király közötti háborút mindkét fejedelem történelmi léptékű adóztatással próbálta finanszírozni. A jövedelmek bezuhantak, a termelők és kereskedők csődbe mentek, és az életszínvonal meredeken romlásnak indult, miközben a királyok megadóztattak mindent, ami mozgott, és felélték az országaik megtakarításait.

Az államhatalom terebélyesedése, a hatalmas adók, az infláció és az annak nyomán fellépő gazdasági káosz, a százéves háború az 1300 után kezdődő hőmérsékletcsökkenéssel párosulva elhozta az éhínségek évszázadát. Angliát és a Francia Királyságot újra és újra tömeges éhínség sújtotta, miután a klímaváltozás miatt egyébként is megnehezedett termelésre végzetes csapást mért a kiolthatatlan királyi mohóság.

Hasonló események történtek Európa többi országában. A történelemírás a késő középkor kríziseként ismeri ezt a fejezetet, amit infláció, adóztatás, háborúk, az államhatalom előretörése, és válaszként parasztlázadások jellemeztek.

Ez volt az a politikai és gazdasági környezet, ami megágyazott a pestis számára. A középkori világra a halálos csapást a fekete halál, az emberi történelem legpusztítóbb pestisjárványa mérte, ami majdnem annyi embert ölt meg – a legnagyobb becslések szerint 200 milliót – mint az államok a huszadik században – ami körülbelül 260 millió. Az állami hatalom terebélyesedésének köszönhetően a fekete halál beköszönte előtti évtizedekben drasztikusan lezuhant az életszínvonal, gazdasági válság sújtotta a Francia Királyságot és Angliát, háborúk dúltak és folyamatos éhínségek uralkodtak. Mindez

immungyengítő hatást gyakorolt a lakosságra, akik így fogékonyabbak lettek a betegségekre, és a pestis könnyedén elterjedt az országban.

Nem véletlen, hogy az Apokalipszis négy lovasa a folklórban a pestis, a háború, az éhínség és a halál. Ezek jelennek meg akkor, amikor az állami hatalom a lehető legnagyobbra feszíti a saját kereteit és elpusztítja a gazdatestét, a teljes civilizációt. A pestis épp úgy tombolt Athén hanyatlásakor és Róma bukása idején, mint amikor érkezett a középkor válsága. Minket is hasonló veszélyek fenyegetnek most, a saját civilizációnk ciklusának végén. Miután az Állam teljesen átvette a hatalmat az egészségügy felett, az államosított kórházak – mint minden államosított intézmény – olyan hatékonytalanul, korruptan és minőségben alul működnek, hogy a rendszer képtelen volna hatékonyan védekezni egy komoly járvány ellen.

Ez tehát a civilizációk ciklusa. A minta többször ismételte magát, mint azt fel tudnánk fogni. A civilizációk megszületnek, felemelkednek, fejlődnek. És a dicsőségük csúcsán kihalnak.

„A történelem folyamán - írja az amerikai történész, filozófus és közgazdász, Murray Rothbard *Az Állam anatómiája* című művében -

az ember produktív és kreatív erői újabb és újabb utakat törtek, melyek a természet ember hasznára való átalakításához vezettek. Ezek az idők voltak azok, amikor a társadalmi hatalom az Állami hatalom fölé tört, és amikor a társadalomba történő Állami beavatkozás jelentősen csökkent. De egy hosszabb vagy rövidebb ideig tartó lemaradás után az Állam mindig új területekre lépett, hogy ismét megbénítsa és eltíporja a társadalmi hatalmat.

Most a saját civilizációnk ciklusának végén találjuk magunkat. Az államhatalom olyan terebélyes méreteket öltött a világ minden országában, amekkorát csak a letűnt civilizációk végóráiban láthattunk – talán annál is hatalmasabbat.

A Mass Effect világában a helyzetünk allegorikus képével találjuk szembe magunkat. Ahogy egy Protían virtuális intelligencia fogalmaz:

A régi korok tanulmányozása alapján arra jutottunk, az idő ciklikus. Sok minta ismétlődik. Ugyanazon evolúciós csúcsok, ugyanazon mélypontok... Ugyanazon konfliktusok fejeződnek ki minden ciklusban, csak más módon.

Ugyanezt a gondolatot visszhangozza Albert Jay Nock, amikor sötét hangvétellő szavakkal zárta az *Ellenségünk, az Állam* című művét. Miután felvázolta a civilizációk ciklusát, a társadalmi és az állami hatalom közötti háborút és rámutatott arra, hogy milyen elképesztő mértékben diadalmaskodott korunkban az állami hatalom, azt írta:

... „Ez – jegyzi meg Ortega y Gasset professzor – volt az ősi civilizációk szomorú végzete.” Tucatnyi birodalom járta már be előttünk azt az utat, amelyen a mi civilizációnk háromszáz évvel ezelőtt elindult. [...] Mindegyik ezt az utat járta be.

Hódítás, vagyonekobbzás, az Állam felállítása; aztán azok a mozzanatok, amelyeket a saját civilizációnkban végigkövethettünk; majd egy mindent megrázó sokk, amellyel a társadalom legyengített szerkezete nem képes megbirkózni, és ami akkora káoszt teremt, hogy nem tud belőle kilábalni többé – ezután pedig a vég.

...De süükségtelen gyászolnunk a távoli jövő valószínű kimenetelét. Nekünk és közeli leszármazottainknak a katonai despotizmusig fokozódó kollektívizmus jutott. Központosítás; terjeszkedő bürokrácia; az államhatalom és az államhatalomba vetett hit erősödése, a társadalmi hatalom és a benne való bizalom elsorvadása; az Állam a nemzeti jövedelem egyre nagyobb hányadát éli fel; elapad a termelés, melynek ürügyén az Állam az egyik „elengedhetetlen iparágat” ragadja magához a másik után, egyre nagyobb korrupcióval, hatékonysátlansággal és pazarlással üzemelve őket, legvégül pedig a kényszermunka bevezetéséhez folyamodik. Majd ennek a folyamatnak egy pontján az állami érdekek összetűzése olyan súlyos ipari és pénzügyi zavart eredményez, amellyel nem tud megbirkózni a társadalom erőtlen szerkezete; onnantól pedig nem vár más az Államra, mint a „masinéria rozsdás halála”, és győzedelmeskednek a bomlás névtelen, kauzális erői.

Számtalan civilizáció esett áldozatul a Kaszások mézárulásának, és egyikük sem volt felkészülve. Semelyikük sem látta előre a veszélyt. A Mass Effect univerzumának történelmében először történik az, hogy egy civilizáció megismeri a Kaszások fenyegetését, mielőtt azok megérkeznének, hogy végső pusztításukba kezdjenek. Mi ugyanebben a helyzetben találjuk magunkat. A görögök, a rómaiak, a középkoriak a civilizációjuk csúcsán sem értették meg a birodalmak felemelkedésének és hanyatlásának ciklusát. Mi látjuk a folyton ismétlődő mintázatot és megállíthatjuk a saját civilizációk hanyatlását.

Ezeket az érveket, igaz, csupán egy elenyésző kisebbség ismeri és fogadja el – mint ahogy Shepard is csupán egy elenyésző kisebbség a Mass Effect történetében, akinek újra meg újra figyelmen kívül hagyták a figyelmeztetését. A legtöbben az Állam bűvölete alatt élnek. Az infláció minden egyes kormány alapvető politikája. Az adóterhek ma magasabbak, mint a középkori jobbágyok terhei, akiknek a terményük egyharmadát kellett átadniuk, és magasabbak, mint a Római Birodalom hanyatlása idején, ahol a rabszolgaságnak és elnyomásnak számító adóteher a becslések szerint is csak húsz százalék lehetett.⁸ Ma ez a szám a negyven százalékot is meghaladja, és nem tűnik csökkenni: az államhívők egyetlen megoldása a társadalmi bajokra, a több adóztatás és vagyonekbevonás, a „gazdagok” elleni káini harag, az egyre nagyobb állami költségek és a segélyprogramok.

Ugyanazok a konfliktusok fejeződnek ki minden ciklusban, csak más módon. Ma is inflációval – a pénzkínálat növelésével – finanszírozzák az államok a végtelen költségek vágyukat. A demagógok épp úgy, mint Diocletianus, ma is a „kapzsi és pénzéhes spekulánsokat és kereskedőket” okolják az infláció elkerülhetetlen következményeiért: az áremelkedésért, és a modern központi bankrendszer esetén a gazdasági válságokért. A központosítás elképesztő méreteket öltött: az Egyesült Államok szövetségi kormánya és az Európai Unió egyre nagyobb hatalmat összpontosít a saját kezébe

⁸ Lásd Andrew Wilson és Alan Bowman: *Trade, Commerce, and the State in the Roman World*, 47. o.

a tagállamok függetlenségének rovására, a nemzetek államai pedig ugyanezt teszik, a tartományok és a városok rovására. Ami azt illeti, teljesen eltűnt a közgondolkodásból a szabad városok és a decentralizáció fogalma vagy erénye; minden megoldást az állami hatalomtól várnak. Tízezerből valószínűleg egy sem ismer más jogot, mint a törvényhozás által előírt parancsokat; az igazságosság megmásíthatatlan természetjogi elveiben és a hagyományban gyökerező decentralizált magánjog és magánbíróság fogalma teljesen ismeretlen a modern elme számára. A gazdasági szabadság a tizennyolcadik század közepe óta csupán egy visszaszerezhetetlen, letűnt aranykor délibábja: korunk a bürokrácia, a szabályozás, az állami támogatás, a közmunkaprogramok, az inflációs papírpénz, a központi bank, az államosítás, az újraelosztás, az árkontroll és a bérkontroll kora. Senki sem gondolja, hogy a társadalmi problémákra képes megoldást nyújtani az önkéntes, erőszakmentes, békés közösségi szerveződés; minden megoldást a mindenható államtól várnak.

Ahogy a klasszikus görög kor Athénja a birodalomépítés közepette is példátlan életszínvonalat élvezett, amíg tartott az elmúlt szabadság által megteremtett bőség és kultúra, úgy mi is egy látszólagos bőség korát éljük, ami megvakít minket a társadalmunkban működő folyamatokra – sőt, egyenesen azt hisszük, hogy az állami hatalom terebélyesedése a jólétünk forrása. Ahogy a Római Birodalom még akkor is példátlan életszínvonalat élvezett, amikor Cicero már a múlt időben beszélt arról, hogy „Róma [...] a belső romlása miatt halt meg,” úgy mi is példátlan életszínvonalat élvezünk és nem látjuk, hogy a hanyatlás erői hosszú idők óta tevékenykednek a civilizációnk szívében.

A Mass Effect története arra tanít minket, hogy a dolgoknak sokkal rosszabbra kell fordulniuk, mielőtt megérkezhet a változás. Hasonlóan ahhoz, ahogy a tényleges, végső háború valósága kellett ahhoz, hogy a galaxis elismerje a Kaszások létét, úgy az indoktrinált államhívó közvélemény sem fog felszabadulni a bűvölet alól egészen addig, amíg

tagadhatatlanná nem válik a hanyatlás. Ugyanakkor a Mass Effect arra is tanít, hogy a mi ciklusunk más, mint a számtalan eddigi hanyatlás. A megértés birtokában lehetőségünk nyílik véget vetni az emberi civilizációkat újra meg újra sújtó hanyatlás ciklusának egyszer s mindenkorra.

DE A KASZÁSOK NÉLKÜL KI ÉPÍTENÉ A TÉRKÖZ RELÉKET?

Shepard parancsnok tehát találkozott a Fejedelemmel, egy élő Kaszással, aki közölte vele, hogy valójában maguk a Kaszások építették azt a csillagközi utazást lehetővé tevő technológiát – a térköz relék hálózatát – amit a szerves fajok civilizációja felfedezett és használatba vett.

A civilizációk a térköz relék technológiáján alapul, a mi technológiánkon. Ezeket használva társadalmak olyan irányba fejlődött, ahogy mi akartuk.

Ez egy újabb kulcsfontosságú párhuzam, amely erősíti a tézist, miszerint a Mass Effect univerzum Kaszásai az emberi világ Államának allegorikus ábrázolása.

Kezdjük az Állam definiálásával. Az Állam, röviden, a végérvényes döntéshozatal és az adóztatás területi monopóliuma. A végérvényes döntéshozatal monopóliuma azt jelenti, hogy minden konfliktusban bizonyos személyek vagy csoportok között, beleérve azokat a konfliktusokat is, amiben az Állam vagy ügynökei is érintettek, az Államé a végső szó. Ezt a törvényhozás monopóliumának is nevezhetjük.

A végérvényes döntéshozatal monopóliumát írják le a Fejedelem szavai:

Azért léteztek, mert mi megengedtük. És azért pusztultok el, mert úgy akarjuk.

Ha a társadalom egyik tagját vagy csoportját felruházzák a végérvényes döntéshozatal hatalmával minden konfliktusban - beleértve azokat, amikben a monopolista egyén vagy csoport is érintett - akkor a törvény nem az igazságosság valamiféle absztrakt erkölcsi elvét testesíti meg; nem az ember természetes joga; nem a hagyomány és a szokásjog - hanem az uralkodó vagy az uralkodói kaszt akarata. Hiszen ebben az esetben a monopolista konfliktust kezdeményezhet bárkivel, majd úgy határozhat, hogy a saját álláspontját fogadja el a konfliktusban, és kikényszerítheti a döntés érvényesítését a rendőrei használatával.

A Fejedelem szavait pontosan megerősítik a német származású filozófus és közgazdász, Hans-Hermann Hoppe érvei *Az ember rövid története: Fejlődés és hanyatlás* című könyvében. Hoppe egy gondolat kísérletre invitálja az olvasót: feltételezve, hogy a társadalomban mindig felmerülhetnek konfliktusok bizonyos emberek és csoportok között, mi volna az a konfliktusmegoldási eljárás, ami a legnagyobb társadalmi békét és igazságosságot eredményezné? Miután felteszi a kérdést, így folytatja:

Tegyük fel, hogy én a következő megoldást javaslom: minden konfliktushelyzetben, beleértve azokat is, amikben én magam is érintett vagyok, az enyém lesz az utolsó és végső szó. Én leszek a végső döntőbírója annak, hogy ki tulajdonol mit és mikor, és ennek megfelelően kinek van igaza és ki téved a szűkös erőforrásokról szóló bármilyen vitában. Így minden konfliktus elkerülhető vagy gördülékenyen megoldható.

„Mennyi esélyem lenne - kérdezi - elnyerni a beleegyezésed, vagy bárki más beleegyezését ehhez a javaslatához?”

Az a tippem, hogy az esélyem gyakorlatilag nulla, semennyi volna. Ami azt illeti, te és a legtöbb ember azt gondolná erről a felvetésről, hogy nevetséges, és valószínűleg örültek, pszichiátriai esetnek tartanának.

Azonnal észrevennéd, hogy egy ilyen megoldás esetén szó szerint féltened kellene az életedet és a tulajdonodat. Hiszen ez a megoldás megengedné, hogy konfliktust okozzak vagy provokáljak ki veled, aztán a saját érdekemet nézve hozzak benne ítéletet. Valójában egy ilyen megoldás esetén lényegében feladnád az élethez és a tulajdonhoz való jogodat, sőt, még az ilyen jogok látszatát is. Csak annyi jogod lenne az életedhez és a tulajdonodhoz, amennyit én adok neked - azaz mindaddig, amíg úgy döntök, hogy élni hagylak és hagyom, hogy megtartsd, amit a magadénak gondolsz. Végső soron kizárólag nekem lenne jogom az élethez és én volnék minden jószág tulajdonosa.

Mégis [...] ez a nyilvánvalóan örült megoldás a valóság. Akármerre tekintesz, az Állam intézményének formájában gyakorlatba ültették. Az Állam a végső bíró minden konfliktus ügyében. Nincs fellebbezés az ítéletén túl. Ha konfliktusba kerülsz az Állammal, az Állam ügynökeivel, akkor az Állam és ügynökei azok, akik eldöntik, kinek van igaza és ki téved. Az Államnak joga van megadóztatni téged. Tehát az Állam az, aki meghozza a döntést, mennyit tarthatsz meg a tulajdonodból - azaz a tulajdonod pusztán „rendeleti” tulajdon. Az Állam alkothat törvényt - azaz a teljes életed az Állam kegyelmén múlik. Azt is elrendelheti, hogy meggyilkoljanak téged - nem a saját életed és tulajdonod védelmében, hanem az Állam védelmében - vagy akármilyen okból, amit az Állam saját „állami tulajdona” „védelmének” hisz.

Pontosan erről beszél a Mass Effect Fejedelme, amikor azt mondja, *hogy azért léteztek, mert mi megengedtük, és azért pusztultok el, mert úgy akarjuk.*

A végérvényes döntéshozatal monopóliuma előrevetíti az Állam második karakterisztikus jellemzőjét: Az Állam az egyetlen olyan intézmény a társadalomban, ami a jövedelmére nem a mások számára értékes javak és szolgáltatások előállításával és önkéntes értékesítésével tesz szert, hanem kényszerrel - erőszak használatával. Az adózás és a fizetés között a különbség az, hogy a fizetséget az ember önként vásárolt javakért és szolgáltatásokért cserébe, önként adja, míg az adót erővel kikényszerítik belőle, majd olyan javakra és szolgáltatásokra költik, amiket az adófizetőnek nincs lehetősége

befolyásolni. Ezeket a javakat és szolgáltatásokat néha az adófizető, néha más harmadik felek élvezhetik vagy szenvedhetik el.

A klasszikus példa azokra a javakra és szolgáltatásokra, amikre az Állam a jövedelmét költi az úthálózat. Amikor a libertáriusok úgy érvelnek, hogy az Állam nem több egy megválasztott rablóbandánál, a kritikusok leggyakoribb, reflexszerű válaszreakciója a kérdés: de az Állam nélkül ki építené az utakat?

Természetesen utakat jóval azelőtt is építettek, hogy az állami hatalom ezt a szerepkört (is) átvette a társadalmi hatalomtól, mint ahogyan jótékonyág is létezett – sokkal hatékonyabb és igazságosabb formában – a jóléti Állam előtt. Rómában például az utakat gyakran a decuriók, a középosztály tagjai finanszírozták. Ellátták saját városuk különböző fejlesztéseit, az utak, az ivóvíz, a fürdők biztosítását, amiért köztiszteletnek és megbecsülésnek örvendtek a közösségükön belül. Amerikában a decentralizált gyarmatok idején, amikor az állami hatalom szintje elenyésző volt, magán kezdeményezésből és a önkéntes befektetésből finanszírozott utak kötötték össze a városokat. Összesen több mint 1500 magán országút létezett és működött hatékonyan.⁹ Az utak közösségi finanszírozásához az állami kényszer helyett társadalmi nyomást, biztatást és meggyőzést alkalmaztak.

A valóban fontos kérdés tehát nem az, hogy ki építené az utakat az Állam nélkül, hanem az, hogy miért vállalta magára az Állam az utak építését?

A legkézenfekvőbb válasz: propaganda céljából. Teremté az Állam az utakat, és látá az adófizető, hogy jó. Az Államnak fenn kell tartania annak a látszatát, hogy hasznos és fontos intézmény – különben az elnyomott többség fellázadna az elnyomása ellen – ezért magára vállal bizonyos feladatokat, amiket mindenki egyöntetűen kívánatosnak tart, miközben az értelmiségi csatlósainak segítségével elhitei a

⁹ Lásd Daniel B. Klein, „Private Highways in America, 1792-1916”. Az Állam nélküli utak teljeskörű elemzéséért lásd Walter Block 500 oldalas, mindent átfogó kötetét, *The Privatization of Roads and Highways*.

közvéleménnyel, hogy az nélküle ezek a szolgáltatások nem létezhetnének. Az Állam nélkül mindenki úgy nőne fel, hogy olvasni sem tanul meg, a szegények éhen halnának, senki nem gyógyítaná a betegeket, és két település lakói csak a messzeségből nézhetnék egymás templomtornyát arról ábrándozva, hogy egyszer talán képesek lesznek valahogy elutazni oda.

De miért pont az utak? Miért nem az ételgyártást vagy a cipőkészítést vállalta magára az Állam?

A válasz: azért, mert azok a szerepkörök, amiket az Államok klasszikusan és szinte mindenhol magukra vállalnak, közvetlenül elősegítik a hatalom gyakorlását.

Az oktatás segítségével, ahogy azt fentebb láthattuk, megkérdőjelezetlen igazságként és normaként fogadtathatják el az államizmust a felnövekvő nemzedékkel.

A múltban a postahivatal állami monopóliuma volt a cenzúra egyik fő eszköze.

Az egészségügy és a jótékonyág államosítása lehetővé teszi, hogy az Állam megteremtse egy kiszolgáltatott réteget, aki rá van utalva az Állam „jótékonyására.” Ezek az emberek - akiknek a megélhetése vagy az egészsége függ az Állam hatalmának fennmaradásától - lesznek az Állam testőrségei az elnyomottak között. Miközben ezek az emberek elintézik, hogy az államosított jótékonyágot ellenző szkeptikus súlyos társadalmi hátrányokat és abúzust szenvedjen, az Állam ráadásul jótékony gyógyítóként is tetszeleghet.

Az erőszak használatának központi monopóliuma a rendőrség kezében (a lakosság lefegyverzésével együtt) lehetővé teszi, hogy az Állam az ellenállás lehetősége nélkül érvényre juttathassa a törvényeit.

És az utak? Nos, a Mass Effect világában a Kaszások azért alkották meg és hagyták a szerves fajokra a csillagközi utazás technológiáját,

hogy a térköz relék köré építsék fel a civilizációjukat, és a Kaszásoknak visszatérésükkor könnyű hozzáférésük legyen a benépesített bolygókhoz. Az Állam pedig azért alkotja meg az alattvalói számára az utakat, hogy rendőrségének szabad hozzáférése legyen minden alattvaló bejáratához.

Pontosabban - írja Hans-Hermann Hoppe „A természetes rend, az Állam és a bevándorlás problémája” című tanulmányában -

mivel az adókat nem önként fizetik, hanem [a beszédésük] ellenállásba ütközik, egy Államnak - adóztatási és törvényhozási hatalmának biztosításához - egzisztenciális érdekében áll, hogy hozzáférést biztosítson ügynökei számára mindenkire és mindenki tulajdonához az Állam territóriumán belül. Ezt megvalósítandó, egy Államnak uralma alá kell vonnia (el kell tulajdonítania) az összes létező magánutakat, majd arra kell használnia az adóbevételét, hogy további „köz-” utakat, tereket, parkokat és területeket építsen, hogy közterületek és közutak vegyék körbe mindenki magántulajdonának határát.

A közutak nem pusztán a régióközi csere ártalmatlan elősegítői. Mindenekelőtt az állami adóztatást és uralmat segítik elő, mivel az Állam adószedői, rendőrei és hadseregei a közutakon akadálytalanul eljuthatnak mindenki bejáratához.

Az igazság tehát az, hogy egy lakóközösség számára a magánutak az élet és a tulajdon első védvonalai. Magán- vagy közös tulajdonban lévő utak esetén a tulajdonosok meghatározhatják, hogy ki léphet és ki nem léphet az útra, azaz ki közelítheti meg a lakók bejáratát, tulajdonát és családját.

Korunk leguralkodóbb mítosza a hit, miszerint az Állam feladata védelmezni a polgárait. Azonban minden érv és bizonyíték arra mutat, illetve magának az Államnak a definíciója arra mutat, hogy a védelem helyett az Állam szisztematikusan megfosztja az alattvalóit minden

védelmi eszköztől és lehetőségtől, majd egyre hatalmasabb mértékben kifosztja, eltiporja, rabigába hajtja és lemészárolja őket.¹⁰

Ennek egy példája a közutak esete. Egy szabad társadalomban a közösségeknek lehetőségében áll elkülönülni és az úthasználat korlátozásával meggátolni vagy ellenőrizni az olyan emberek belépését, akik kétes vagy nyíltan veszélyes alakok, így jelentősen csökkenthető a személy és a tulajdon ellen elkövetett erőszakos bűntett esélye. A közutak azonban szabad hozzáférést biztosítanak mindannyiunk otthonához minden potenciálisan veszélyes bűnözőnek – legyen az rendőr vagy betörő. Ez nem védelem, ez államilag kikényszerített kiszolgáltatottság.

Ugyanez a helyzet a Mass Effectben. Ostobaság feltenni azt a kérdést, hogy a Kaszások nélkül ki építené a térköz reléket. Előbb vagy utóbb a civilizációk önállóan is kidolgoztak volna egy olyan technológiát, ami lehetővé teszi a csillagközi utazást – ha egyszer képesek voltak megalkotni gépeket, amik kidolgozták a csillagközi utazás technológiáját – azonban ez másképp nézett volna ki, és másféleképpen alakult volna a galaktikus civilizáció – mint ahogyan a mi civilizációnk is másképpen nézne ki a magánutak rendszerében.

Míg az államosított utak és a Kaszások technológiája könnyen kifosztható, elnyomható és lemészárolható, védtelen civilizációkat teremt, addig a magánutak és a szerves fajok technológiája olyan berendezkedést hívna életre, ahol a tulajdonhoz és az egyénekhez való hozzáférés igény szerint korlátozható.

Valójában a magánutak rendszere és a szabad társadalom a közönségek nagy reneszánszát hozná magával. Az emberek kicsi,

¹⁰ Az Állam, mint védelmező mítoszával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az erőszakos cselekvéssel kapcsolatos, államtól származó technológiai fejlesztések, amik az Állam történelme során, kiváltképp az elmúlt évszázadok során megjelentek, egytől egyig a pusztítás és a gyilkolás eszközei, nem pedig a védelemé. Vajon hol tartana a magántulajdon védelmének a technológiája, ha az elmúlt száz év fegyvereibe, bombáiba, nukleáris tölteteibe, hódításaiba, háborúiba, vérengzéseibe ölt pénzeket a személy és tulajdon, az otthon és a család védelmét elősegítő technológia fejlesztésére szentelték volna?

elkülönült, biztonságos, összetartó szomszédságokban és lakóközösségekben élhetnének. Mivel egy szabad társadalomban továbbá minden jótékonyág önkéntes, nem pedig kényszerített alapon működne, a közösségek tagjai ugyanúgy ismernék és segíthetnék egymást, ahogyan az a jóléti Állam előtti korban működött. A közösség tagjai mindig szívesen segítettek egy bajba jutott felebarátukon, mert tudták, hogy a szomszédok meg fogják hálálni a segítségét, ha ő szorulna rá.¹¹ Az emberek szomszédságokba tömörültek a saját értékrendjük, vallási, politikai, társadalmi nézeteik és hovatartozásuk szerint, majd szomszédsági nyugdíjalapot és egészségbiztosítást alapítottak. Barátsággal és tisztelettel bántak egymással, és a közösségek virágoztak.

Így néz ki az, amikor a társadalmi hatalom, az emberek önkéntes együttműködése gondoskodik a védelemről. Az elmúlt százötven évben azonban az Állam – az állami hatalom nagy terebélyesedése során – magára vállalta ezeket a szerepeket, elpusztítva a közösségeinket és a védelmünket. Láthattuk, hova vezet ez az út. Láthattuk, hogy minden civilizáció az állami hatalom terebélyesedése okán bukott el. Sajnos az elsöprő többség az államimádat indoktrinált állapotában él, ami besötétíti a reményeinket és kétségessé teszi, hogy képesek leszünk-e megállítani a civilizációk időtlen idői óta ismétlődő ciklusát. Az egyetlen eszközünk, az egyetlen megoldásunk az érvek, a filozófia, az igazság, de féltő, hogy ez nem lesz elég.

¹¹ Amíg a társadalmi hatalom gondoskodott a jótékonyaságról, uralkodott a megkülönböztetés a *deserving poor* – a segítségre méltó – és az *undeserving poor* – a segítségre érdemtelen szegények és bajbajutottak közötti különbség. Az előbbi csoport a közösség hasznos és értékes tagja volt, aki önhibáján kívül jutott bajba. Az utóbbi a saját helytelen döntéseinek köszönheti a problémáját. Az előző a betegség, a hirtelen özvegység, a sorscsapás, az önkéntelen munkahelyvesztés miatt került nehéz helyzetbe; az utóbbi elitta és elkártyázta a jövedelmét, munkakerülő volt vagy mérgező szülő és házastárs, akit gyűlöletes jelleme miatt elhagyott a családja. Ha az előzőt támogatják, azzal a közösség egy bajbajutott tagját segítik ismét talpra; ha az utóbbit támogatják, pénzelik a káros, antiszociális, önpusztító, felelőtlen magatartást. Amint azonban az Állam átvette a jótékonyaságot az önkéntes közösségektől és az állami irányítás minden hatékonyságával kezdte üzemeltetni azt, megszűnt a megkülönböztetés az érdemes és az érdemtelen szegények között és megjelent a jóléti Állam, ami pénzjuralomban részesíti a züllött magatartást.

KORMÁNY VS. ÁLLAM

A Kaszással folytatott beszélgetés után Shepard parancsnok egy Ílosz nevű bolygóra utazik, hogy felderítse az ötvenezer éve kiirtott protian faj által hátrahagyott romokat. Shepard találkozik egy még mindig aktív és működő virtuális intelligenciával, aki megdöbbentő tényt tár fel a parancsnok előtt:

Meg kell szakítanod egy ciklust, mely évmilliók óta tart. De ahhoz, hogy megtedd, meg kell értened, vagy ugyanazt a hibát követed el, mint mi. A Fellegvár a civilizációk szíve és a kormányok székhelye. Úgy, ahogy a miénk volt, és minden civilizációé, mely előttünk létezett. De a Fellegvár egy csapda. Az állomás valójában egy hatalmas térköz relé, mely a mélyűrbe vezet, a galaxis horizontja mögötti ürességbe. Amikor a Fellegvár relé aktiválódik, a Pusztítók beözönlenek. És mindenki, akit ismersz, megsemmisül.

Eddig amellet érveltünk, hogy a Kaszások az Állam nagy (és megdöbbentően pontos) allegóriája. Azonban fel lehet tenni a kérdést: mi a helyzet a Mass Effect univerzumán belüli galaktikus kormányral? Talán az nem önmagában egy Állam, ami törvénykezik, szabályoz és adóztat? A válasz: a különbség a galaktikus kormány és a Kaszások között egy fontos ontológiai különbségre hívja fel a figyelmet a kormány között és aközött, amit Albert Jay Nock nyomán az elemzésben eddig állami hatalomnak nevezünk. A kormány, amit a galaktikus kormány szimbolizál, azoknak az embereknek az összessége, akik egy adott történelmi időpontban alkotják az uralmi intézményeket. Az állami hatalom, amit a Kaszások szimbolizálnak, valami, ami sokkal több annál.

A Mass Effect története során a galaktikus kormány igen kevés szerepet kap. Talán az egyetlen nagy hozzájárulásuk a trilógia történetéhez, hogy teljesen figyelmen kívül hagyják Shepard parancsnok a Kaszások fenyegetéséről szóló figyelmeztetéseit egészen addig, amíg ténylegesen vissza nem térnek és bele nem fognak

a pusztításba. Bár az első rész végén a Fejedelem a Fellegvárba utazik, majd egy nagy és sok veszteséggel járó csatában legyőzik, a galaktikus kormány később elhitei magával, hogy valójában nincsenek is Kaszások, a Fejedelem pedig csupán egy kivételesen erős csatahajó volt, de semmi különös.

Ennek a szimbolizmusa nyilvánvaló. A galaktikus kormány az Állam intézményének azt az oldalát képviseli, ami elsősorban a politikusokból, a megválasztott képviselőkől, miniszterekből, hivatalnokokból, jegybankelnökökből és hasonlókból áll. Ezek azok az emberek, akik általában szűklátókörűek, ostobák, és maguk sem értik az Állam természetét és hatását. Általában túlságosan el vannak foglalva azzal, hogy szavazatokat zsebeljenek be, hogy megpróbálják a saját értékrendjüket a lakosságra kényszeríteni és biztosítsanak maguknak egy szeletet a zsákmányból ahhoz, hogy lássák a nagy képet: a Szabadság és a Hatalom közötti örök háborút, a civilizációk ciklusát.

Az állami hatalom sokkal több ezeknél az embereknél – a politikusoknál, a kormánynál. A képviselők csupán a „Hatalom öklének mosolygó hírnökei,” akik maguk sem értik a társadalmi folyamatok mögött meghúzódó ok-okozati jelenségeket. Valójában nem csupán tagadják az állami hatalom pusztító természetét, ahogy a galaktikus kormány is tagadta a pusztító Kaszások létét, hanem olyan elenyésző szerepet játszanak a nagy képben, hogy még akkor sem tudnák megállítani a ciklust, ha hajlandóak volnának szembenézni a tényekkel.

Való igaz, mindaz a pusztítás, amit az Állam végez, végső soron a kormánytól – a politikai cselekvőktől – származik. Ezt szimbolizálja a Mass Effectben, hogy a ciklusok során a Kaszások mindig a Fellegváron – a galaktikus kormány központján – keresztül lépnek a Tejútrendszerbe. De míg a kormány a pusztítás központja, az csupán egy kis részét képezi a teljes képnek.

Vegyük például az inflációt. Egyetlen kormány sem szeretné előidézni az árak általános emelkedését, illetve a gazdasági válságokat,

amiket a pénz- és a hitelkínálat mesterséges növekedése okoz. A politikusok egész egyszerűen többet akarnak költekezni. És mivel úgy gondolják, hogy rontaná a népszerűségüket, ha nyílt adókkal szednék be a pénzt, amit mások kerestek meg, de ők akarnak elkölteni, inflációhoz folyamodnak.

Azonban amint a gyakorlatba ültetik ezt a politikát, amint csökkentik a kamatokat vagy hígítják a valutát, egy olyan folyamatot indítanak az útjára, amit többé senki nem tud irányítani. Ahogy Róma esetén láthattuk, az infláció szellemét sosem lehet visszazárni a palackba. Előbb vagy utóbb végig fog haladni az új pénz a gazdaságon, fel fogja licitálni az árakat, és ha a mesterségesen alacsony kamatok politikáját alkalmazzák, mint a jelenünkben, a hitelekből finanszírozott mesterséges fellendülést elkerülhetetlenül válság fogja követni. A kormánynak végül épp úgy meg kell hajolnia a gazdasági törvények előtt, mint a gravitáció törvényei előtt, és sehogyan sem tudja megállítani a folyamatot, amint az a kezdetét vette. Amikor árkontrollt alkalmaznak, hogy megállítsák az infláció következményeit, csupán súlyosbítják a problémát és krónikus hiányt idéznek elő az árplafonnal sújtott termékek esetén. Amikor a hitelexpanzióból fakadó válságot különböző gazdasági beavatkozással próbálják orvosolni, akár évtizedeken át elnyújthatják és súlyosbíthatják a kezdeti válságot, ahogyan azt a New Deal tette a Nagy Gazdasági Világválság során. A kormány képtelen a hatalom nyers gyakorlásával uralni mindazt, amit szabadjára enged a meggondolatlan politikával.

Valójában és ilyen értelemben az állami hatalom részét képezi a közvélemény, ami támogatja – de legalábbis szükségesnek gondolja – az uralmat, és a részét képezik a gazdasági folyamatok, amik megszámlálhatatlan egyéni cselekvésből tevődnek össze, és elkerülhetetlenül megtörténnek az állami beavatkozást követően. Az állami hatalom terebélyesedésének épp úgy része az indoktrinált tömeg, ami megszavazza és követeli a tulajdonjogok eltiprását, jövedelmének és megtakarításainak elherdálását, az újraelosztást és az

államosítást, mint a politikus, aki végrehajtja azt. Az állami hatalom része az udvari értelmiség, ami mindig készen áll igazolni az uralmat, és ha néhányuknak nem is tetszik a jelenlegi kormány összetétele, és másokat látna hatalmon, soha-soha-soha nem vonná kérdőre, hogy az uralom és a legális rablás elengedhetetlen alkotóeleme minden civilizációnak.

Az osztrák közgazdász, a klasszikus liberalizmus utolsó lovagja, Ludwig von Mises erre hívja fel az olvasó figyelmét, amikor azt írja *Bürokrácia* című könyvében:

Szavazóként a bürokrata jobban vágyik a fizetésemelésre, mint a kiegyensúlyozott költségvetés fenntartására. Fő érdeke a bérek duzzasztása.

Németország és Franciaország politikai szerkezetét a demokratikus alkotmányaik bukását megelőző években hatalmas mértékben befolyásolta a tény, hogy a választók jelentős részének az államtól származott a jövedelme. Ezek nem csak a közalkalmazottak voltak, és azok, akiket az államosított üzletágakban alkalmaztak (vasút, posta, távirat és telefon), hanem azok is, akik munkánélküli alamizsnát kaptak, illetve a gazdák és néhány más csoport, akiket az Állam közvetlenül vagy közvetve támogatott. Legfőbb céljuk az volt, hogy többet kapjanak a közpénzekből. Nem érdekelték őket az olyan „eszmei” problémák, mint szabadság, az igazságosság, a törvény felsőbbrendűsége és a jó kormányzat. Több pénzt akartak, ennyi volt az egész. Egyetlen parlamenti, tartományi vagy városi jelölt sem kockáztathatta meg, hogy ellenálljon a közalkalmazottak béremelési vágyának. A különböző politikai pártok örömmel licitálták túl egymást bőkezűségben.

A képviseleti demokrácia nem maradhat fenn, ha a szavazók nagy része állami fizetésből él. Ha a parlament tagjai nem az adófizetők megbízottjainak tartják magukat, hanem azok képviselőinek, akik állami béreket, fizetéseket, támogatásokat, segílyt és egyéb juttatásokat kapnak, a demokráciának vége.

Ha a közvélemény a szocializmus zsarnoki eszméit vallja, semmilyen kormány nem képes megállítani az állami hatalom

terebélyesedését. Ha az uralkodó kaszt nem hajlandó a szabadság felszámolásával válaszolni a problémákra, a mérsékelt kormányt leváltják a mindenható Állam általi földi édenkertet hirdető demagógok vagy demokratikus úton, vagy a sokaság által támogatott forradalmon át. Ezért fektetnek a libertáriusok olyan hatalmas hangsúlyt a helyes eszmék terjesztésére. az oktatásra. Ezért gondoljuk úgy, hogy semmilyen társadalmi és politikai javulás nem mehet végbe, mielőtt nem végezzük el az államista eszmék kigyomlálásának szellemi munkáját a közvélemény arénájában.

Természetesen a galaktikus kormányt nem lehetett kihagyni a történetből szintisztán technikai, narratív okokból sem. A Mass Effect politikai világa gyakorlatilag teljesen megegyezik a miénkkel, ha hozzáadunk néhány űrlényt és az űrutazást. Egy intervencionista galaktikus kormány uralja a Tejútrendszer jelentős részét annak gazdasági szabályozásával, bürokráciájával, kábítószerüldözésével, engedélykötelességeivel, a szabad piac felszámolásával. Tekintve mindazt, amit eddig megértettünk az állami hatalomról, teljesen helyénvaló, ha egy ilyen kormány székhelye szolgál a civilizáció hanyatlását beteljesítő pusztítás kezdőpontjaként.

HOBBSI KASZÁSOK

A Mass Effect harmadik részéhez kiadott *Leviatán* nevű letölthető tartalom egy olyan történetszaklat mutat be, ami feltárja a Kaszások igaz mivoltát és filozófiai természetét. A *Leviatán* és a trilógia befejező momentuma felfedi a Kaszások célját és eredetét, az eredettörténettel pedig elérkezünk a „Kaszások, mint az Állam allegóriája” tézisének utolsó alkotóeleméhez. Mi a célja a Kaszásoknak? Miért hajtják végre újra meg újra a civilizációk ciklikus pusztítását?

A szerzők megpróbálták megválaszolni a kérdést, de a válasz csupán egy zavaros, ellentmondásos, érthetetlen befejezést adott az

egész történetnek. A játékosok felháborodtak. A harmadik rész befejezését hiányosnak, minősíthetetlennek, és a trilógiához méltatlannak találták. Az írók megpróbálták ésszerű, alapvetően racionális megfontolás vezérelte ellenséget alkotni a Kaszásokból, de az elképzelés teljes kudarcot vallott és egy olyan befejezést produkált, ami kielégítetlenül hagyta a csalódott közönséget.

Ha azonban annak az elgondolásnak a szemszögéből vizsgáljuk meg a történet végét és a Kaszások magyarázatát, miszerint azok az Állam allegóriája, minden ellentmondásos történetmesélésnek látszó elem a helyére kerül.

A *Leviatán* lovecrafti történetszálában Shepard parancsnok találkozik egy kutatócsoporttal, akik az ősi mitológiákat, legendákat és szóbeszédeket tanulmányozzák, amik kapcsolatban állhatnak a Kaszásokkal. Rábukkantak egy ősi faj nyomaira, amit *Leviatán*nak kereszteltek, amit a történetszál folyamán Shepard felkutat és megpróbál bevonni a Kaszások elleni háborúba. A *Leviatán*nal folytatott beszélgetés során megismerjük a Kaszások eredetét.

A *Leviatán* név önmagában is elárulja a történetet, ami a közönség elé tárul. A *Leviatán* szó eredetileg bibliai eredetű, egy tengeri szörnyeteget takar több bibliai könyvben – és való igaz, Shepard parancsnok is egy, a tenger mélyén lakozó hatalmas szörnyeteggel találkozik. A *Mass Effect Leviatánja* mindemellett a tizenhetedik századi filozófus, Thomas Hobbes *Leviatán* című művére is utal, ami olyan mély nyomot hagyott a közgondolkodásban, hogy tudatosan-tudattalanul szinte mindenki hobbesiánus. Azt, hogy az írók ismerték Hobbes munkásságát, azt felfedi a tény, hogy a *Mass Effect* egyik karaktere, Thane Krios egy alkalommal meg is kérdezi Shepard parancsnoktól, hogy olvasta-e a filozófus Thomas Hobbes műveit, majd szóról szóra idéz a *Leviatán*ból.

A *Leviatán*ban Hobbes megpróbált igazolást adni az Állam létére. Úgy érvelt, hogy egy természetes, anarchikus állapotban, egyetlen

teljhatalmú Fejedeleme nélkül, aki kikényszerítené a törvényeit az egész birodalmában, a törvénytelenység uralkodna, ahol mindenki háborúzik mindenki ellen, hogy megkaparintsa a kívánságai kielégítéséhez szükséges szűkös javakat.

Hobbes szavaival:

Állíthatom, először is, hogy az emberek állapota a polgári társadalom nélkül (amit nyugodtan hívhatunk természeti állapotnak) nem más, mint mindenki háborúja mindenki ellen; és abban a háborúban minden embernek egyforma joga van minden dologhoz.

Egy ilyen közegben semmilyen munkamegosztás, semmilyen társadalmi rend és semmilyen civilizáció nem alakulhat ki. Ahogy Hobbes a *Leviatánban* fogalmaz:

Egy ilyen környezetben nincs helye az iparnak, mert annak gyümölcse bizonytalan: és ennél fogva nincsen semmilyen földművelés; semmilyen navigáció vagy olyan árucikkek használata, amit tengeren importálnak; nincsenek tágas épületek; nincsenek eszközök, amikkel el lehetne mozgatni olyan dolgokat, amik nagy erőt igényelnek; nincsen a Földről alkotott ismeret; nincsen időmérés; nincsen művészet; nincsen írástudás; nincsen társadalom, és ami a legrosszabb, végtelen félelem uralkodik és az erőszakos halál folyamatos veszélye fenyeget; és az ember élete magányos, szegényes, taszító, szörnyű és rövid.

Mivel ez az állapot a *summum malum*, a legfőbb rossz volna minden ember számára, és a legfőbb rosszat mindenki szeretné elkerülni, az emberek így politikai közösségeket alkotnak és megteremtik az Államot, azaz tulajdonképpen teljhatalommal ruháznak fel egy fejedelmet, aki békét teremt az emberek között.

Az így megalakított Állam, ahogy azt fentebb, az Állam elemzése során láttuk, az élet és halál, a személy és tulajdon teljhatalmú ura. A béke megteremtéséhez Hobbes szerint felhasználhat minden módszert és eszközt. Ha valaki olyan gondolatokat és véleményeket terjeszt, amik ellenzik a kormányzatot, amik lázongást sürgetnek,

azokat el kell hallgattatnia és terjesztőiket meg kell büntetnie. Cenzúrát kell alkalmaznia és a kiadás előtt meg kell vizsgálnia minden könyvet, nehogy hatalomellenes tanokat fogalmazzanak meg valamelyikben. A fejedelem akarata szerint kezdeményezhet háborút vagy rendelhet el békét, belátása szerint büntethet és jutalmazhat. A fejedelem az egyetlen törvényhozó és a végérvényes döntőbíró minden ügyben. A fejedelmet nem lehet kivégezni, nem lehet megvádolni igazságtalansággal, és a fejedelem nem okozhat kárt egyetlen alattvalójában, hiszen az alattvalók képezik magát az Államot.

Hobbes tehát unironikusan igaznak vélte azt, amivel Murray Rothbard *Az Állam anatómiája* című mesterművében felhívta az olvasó figyelmét a „mi vagyunk az Állam” állítás belső ellentmondására, amikor azt írta:

Ha “mi vagyunk az Állam,” akkor nem csupán jogos és zsarnoktalan minden, amit az Állam cselekszik egy egyénnel, hanem “önkéntes” az érintett egyén részéről. Ha az Állam önmagát óriási államadósságba verte, amelyet az egyik csoport megadóztatásával kell kifizetni a másik csoport javára, homályba merül a teher valódi mivolta azzal a kijelentéssel, hogy “önmagunknak tartozunk ezzel;” ha az Állam besoroz vagy disszidens véleménye miatt börtönbe vet valakit, akkor azt “önmagával teszi,” tehát semmi kellemetlenség nem történt. Ebből az érvelésből kiindulva a náci Állam által meggyilkolt zsidókat nem meggyilkolták, hanem inkább bizonyára “öngyilkosságot követtek el,” mivel ők voltak az Állam (amelyet demokratikusan választottak), tehát az ő részükről önkéntes volt bármi, amit az Állam tett velük.

A Mass Effect Leviatánja valamivel földhözragadtabb és kevésbé szervilis csomagolásban, de ugyanezt a történetet adja elő a Kaszásokról. Ahogyan Hobbes Leviatánja, úgy a Mass Effect Leviatánja is megpróbálja igazolni a Kaszások létét. Ahogyan a szörnyeteg mondja:

A ciklusok előtt a mi fajtánk volt a galaxis ura. Az alantas fajokat igényünk szerint szolgálókká tettük. Egyre erősödtünk és ők sem szenvedtek hiányt. De saját maguktól nem védhettük meg őket. Idővel a fajok gépeket építettek, melyek pusztulást hoztak rájuk. A halott fajok pedig

nem fizetnek hűbért. Megoldásként megalkottunk egy intelligenciát, melynek rendeltetése az élet megőrzése, bármi áron.

És emlékezzünk a Mass Effect első részéből a Fejedelem szavaira:

Mi teremtettünk rendet a szerves evolúció káoszában. Azért léteztek, mert mi megengedtük. És azért pusztultok el, mert úgy akarjuk.

Ez egy földhözragadtabb és kevésbé szervilis magyarázat, mert legalább nem úgy próbálja tálalni a megoldásnak nevezett förmedvényt a társadalmi problémára, mint amit racionális megfontolás alapján önként elfogadott a teljes társadalom. Ez az az államelmélet allegorikus megfogalmazása, amit az Állam exogén elméletének neveznek. Eszerint az elmélet szerint az Államok hódítás útján jönnek létre, úgy, ahogyan azt a Leviatán is elmeséli, és ahogyan arról Murray Rothbard beszámol *Az Állam anatómiája* című művében:

Az Állam sosem egy "társadalmi szerződés" által jött létre; mindig a hódítás és a kizsákmányolás idézte elő. A klasszikus paradigma az volt, hogy egy hódító törzs véget vetett hagyománytisztelő fosztogatásának és a meghódított törzs lemészárlásának, amikor ráébredt arra, hogy jóval tovább is tarthat és sokkal biztosabb is lehet a fosztogatás, illetve sokkal kellemesebbé is válhat a helyzet, ha élni és termelni hagyják a meghódított törzset, míg a hódítók uralkodóként telepednek le köztük, és stabil éves sarcot követelnek. A következőképp beszélhető el egy Állam születésének forгатókönyve: Egy rablóbanda sikeresen fizikailag uralma alá hajt egy területet "Ruritánia" déli hegyei közt, majd a bandavezér kikiáltja magát "a szuverén és független Dél-Ruritánia kormányának királyává." Ha emberei rendelkeznek a szükséges nyers erővel ahhoz, hogy egy ideig fenntartsák ezt az uralmat, csodák csodájára egy új Állam lép a "nemzetek családjába" és a hajdani banditák a birodalom törvényes nemességévé változnak.

Fentebb láthattuk, hogy soha egyetlen közösség sem fogadná el megoldásként a konfliktusok esetleges elkerülésére az Államot, mint megoldást. Azt is láthattuk, hogy az Állam folyton olyan funkciókat vállal magára, amelyek közvetlenül szolgálják a hatalmát, mint az oktatást vagy az utak biztosítását.

Valójában a rendfenntartás is egy ilyen funkció. Ahogyan a Leviatán mondta:

A halott fajok nem fizetnek hűbért.

Másképpen fogalmazva a hatalomnak önérdeke egy minimális szintű békét teremteni az alattvalói között, hogy produktívak maradhassanak és adót fizethessenek.

De lényegében itt kezdődik az a narratív káosz és ellentmondás, ami a közönség számára csalódássá tette a Mass Effect konklúzióját. A Leviatán szavait összefoglalva, „az alantas népek gépeket építettek, amik aztán elpusztították őket, így megalkottunk egy gépet azzal a céllal, hogy védelmezze őket, (ami aztán elpusztította őket).” A gépek természetesen itt is az Állam – az alantas népek saját államának, majd a Leviatán birodalmi államának – allegóriája.

A gépek és a szerves fajok közötti konfliktus bevezetésével a készítők megpróbálták beleerőltetni a racionalitást a Kaszások mézárulásába, mint ahogyan az emberek is megpróbálják beleerőltetni a racionalitást az Állam intézményébe, ami mindkét esetben olyan fájdalmas botlást eredményez, amit rossz végignézni.

Megpróbálták modern science-fiction köntösbe öltöztetni a hobbesi háborút, és a Kaszásokat beállítani a racionális megoldásként.

A Leviatán, majd a Kaszások azt bizonygatták, hogy nélkülük bizony a szerves lények gépeket teremtenének, amik ellenük fordulnának és elpusztítanák a teremtőiket, így meg kell teremteni olyan gépeket, amik a szerves lények ellen fordulnak és elpusztítják őket, hogy a szerves lényeket ne pusztítsák el a gépek.

Thomas Hobbes és a hobbesiánusok azt bizonygatják, hogy az Állam nélkül bizony az emberek erőszakot, kényszert és rablást alkalmaznának egymás ellen, így meg kell engedni az emberek egy csoportjának, hogy Államot alakítva büntetlenül használhassanak

erőszakot, kényszert és rablást az emberek ellen, hogy az emberek ne alkalmazzanak erőszakot, kényszert és rablást egymás ellen.

„A teremtett mindig fellázad a teremtője ellen,” bizonygatja a Kaszásokat irányító mesterséges intelligencia a történet végső jelenetében. Valójában azonban pontosan a Kaszások léte okozza a hatalmas és látszólag megállíthatatlan, tömeggyilkos háborút a szintetikus és az organikus lények között. A Mass Effect három részének története során számtalan esetben történt, hogy a szintetikus és az organikus lények nem csupán békésen éltek egymás mellett, hanem aktívan segítették egymást. Shepard parancsnok hajóját felszerelték egy mesterséges intelligenciával, aki elkötelezetten segíti a szerves lényeket a Kaszások elleni háborúban. A Mass Effect univerzumának egyik faja, a Geth egy mesterséges intelligenciával felruházott faj, akik hajlandóak a segítségüket nyújtani a Kaszások ellen.

És valójában pontosan az Állam léte teszi állandóvá és elkerülhetetlenné az emberek közötti háborút. A történelem során számtalanszor láttuk, hogy a természetes rend állapotában, egy teljhatalmú Fejedelem nélkül is képesek az emberek békésen élni egymás között, a konfliktusaikat pedig a hagyományból és a filozófiai elvekből merítő választott bírók segítségével orvosolják. Amint azonban lehetőség nyílik arra, hogy az Államot használva kifosszák egymást, elindul egy hatalmas verseny a Hatalom irányításáért, és a különböző csoportok megállás nélkül küzdeni fognak azért, hogy újraelosztással és szabályozással állami támogatásokra, a versenytársaik ellehetetlenítésére, monopol- és kartellkiváltságokra, vámvédelemre, kenyérre és cirkuszra tegyenek szert.

Láthattuk, hogy ez az Állam nélküli természetes rend nem a hobbesi apokalipszist, hanem a görög civilizációt, Róma fénykorát és az érett középkort hozta el. Ahogyan Murray Rothbard fogalmaz *A szabadság etikája* című művében:

... a legtöbb törvény – és kiváltképp a törvény leginkább libertárius részei – nem az Államtól, hanem a nem-állami intézményektől származik: törzsi szokásokból, szokásjogi bíróktól és bíróságoktól, a merkantil bíróságok kereskedelmi szokásjogából vagy azoknak a törvényszékeknek a tengerjogából, amit maguk a hajósok állítottak fel. A versengő szokásjogi bírók és a törzsi vénék esetén a bírók nem törvényhozást folytattak, hanem kikutatták a törvényt a fennálló és általános elfogadott elvekből, majd ezt a törvényt alkalmazták bizonyos esetekre vagy új technológiai vagy intézményes helyzetekre. Ugyanez volt igaz a római magánjog esetén. Továbbá az ősi Írországból, egy társadalomban, ami évezredek óta létezett Cromwell hódításáig, „semmilyen nyoma nem volt az államilag adminisztrált igazságszolgáltatásnak”; a hivatásos jogtudósok versengő iskolái értelmezték és alkalmazták a szokásjog közös korpuszát, amely végrehajtását versengő és önkéntes túath-ok vagy biztosító ügynökségek végezték. Továbbá ezek a szokásra alapuló szabályok nem rendszertelenek vagy önkényesek voltak, hanem tudatosan az emberi értelem által felfedezhető természetjogban gyökereztek.

A Mass Effect végső kényszermegoldása, ami előhúzza a kalapból a szintetikus versus organikus háborút, ami teljesen ellentmond az addig felépített univerzumnak, egyszerűen csapnivaló történetírás. És a hobbesi háború, ami ellentmond az emberi történelem számtalan virágzó korszakának, egyszerűen csapnivaló filozófia.

Végső soron a Mass Effect azért nem volt képes elfogadható és kielégítő módon kidolgozni a Kaszásokat, mert ez egy olyan feladat, ami logikailag egyszerűen lehetetlen. A Kaszásokat, mint az Államot, nem lehet racionálisan igazolni.

Thomas Hobbes, írja Hans-Hermann Hoppe,

azt feltételezi, hogy az emberek gonosz farkasok, akiket báránnyá lehet változtatni, ha egy harmadik farkast uralkodónak teszünk föléjük. Ha ez a harmadik fél úgyszintén farkas – mint ahogy annak lennie kell – úgy még ha képes is békét teremteni két egyén között, ez nyilvánvalóan azzal jár, hogy egy állandó háború veszi kezdetét az uralkodó farkas és a most már békésen együttműködő két másik farkas között.

Az igazság a természetes renddel kapcsolatban pontosan az ellentéte annak, amit a hobbesiánusok vallanak. Hobbesnak igaza van abban, hogy az az apokaliptikus környezet, amit *summum malum*nak, a legfőbb rossznak nevezett, annyira élehetetlen, hogy az emberek tudatosan törekedni fognak arra, hogy elkerüljék azt.

De egyetlen épeszű közösség sem az Állam intézményével próbálná elkerülni azt. Egy épeszű közösség látná, hogy amint felruháznak egyetlen fejedelmet vagy csoportot az adóztatáshoz és a törvényhozáshoz való hatalommal, azzal kiszolgáltatják magukat a fejedelem szeszélyének, aki bármikor úgy dönthet, hogy elkobozza a vagyonukat, elnyomja és lemészárolja őket. Minden monopólium a termék drágulását és minőségének csökkenését idézi elő, az igazságszolgáltatás monopóliuma pedig nem kivétel ez alól.

Tehát az állammal, nem pedig az Állam nélkül jelenik meg pontosan az, amire Hobbes figyelmeztet: ilyen keretek között „nincs helye az iparnak, mert annak gyümölcse bizonytalan: és ennél fogva nincsen semmilyen földművelés.” Pontosán az Állam képes vámokat kivetni és teljesen betiltani minden külkereskedelmet, ahogy azt az államok megannyiszor tették a történelem során, így nem az Állam nélkül, hanem az Állam miatt történik az, amire Hobbes figyelmeztet, amikor azt írja, nem volna „olyan árucikkek használata, amit tengeren importálnak.” És az emberi történelem során mindig pontosan azután történt az, amit Hobbes úgy írt le: „nincsen a Földről alkotott ismeret; nincsen időmérés; nincsen művészet; nincsen írástudás; nincsen társadalom;” miután az állami hatalom megsemmisítette a civilizációt, amin élőködött. Éppen ezért nevezték sötét kornak a Mükénéi civilizáció bukását követő korszakot és Róma bukását korai középkort; sötét, mert nem világítja meg a történeteket az akkor született alkotások fénye. Mint ahogy az Állam teremtette meg a történelem során minden alkalommal azokat a korszakokat, amikben „végtelen félelem uralkodott és az erőszakos halál folyamatos veszélye fenyegetett,” az

athéni birodalomépítéstől kezdve a római összeomlástól át a huszadik század totalitárius szocialista államainak a megszűléséig.

A hobbesi elmélet és az Állam „megállapodáson” vagy „társadalmi megegyezésen át” történő megalapításának elgondolása előfeltételezi, hogy egy ténylegesen épeszű közösség tanakodik a probléma megoldásáról. Egy épeszű közösség pedig – az Állam helyett – a következőkre jutna:

A mindenki háborúja mindenki ellen valóban elpusztít minden életszínvonalat és társadalmi rendet. Ugyanennek az éremnek a másik oldala pedig az, hogy a mindenki békés együttműködése mindenkivel növekvő életszínvonalat, rendet és civilizációt teremt. A munkamegosztással mindenki jobban jár.

A békés együttműködés legelső szabálya tehát, hogy mindenki jogos tulajdonosa a saját testének. Senki nem kezdeményezhet erőszakot a másik teste ellen, és az erőszak használata csak önvédelem céljából megengedett.

A külső, fizikai javakra vonatkozóan pedig: mindenki a jogos tulajdonosa azoknak a fizikai tárgyaknak, amik kezdetben tulajdonos nélkül, érintetlenül, természeti kincsként heverték, majd fizikailag módosította vagy átalakította őket, „elegyítette velük a munkáját.” Míg a testeknél magától értetődő, hogy a test használója a tulajdonosa, a külső javaknál nem lehet első ránézésre eldönteni, hogy ki a tulajdonos. Ezért elengedhetetlen, hogy valaki *fizikailag* átalakítsa a természetadta kincseket. Ha jogot teremthet az, ha valaki csupán verbálisan fejezi ki a követelését és azt mondja, „ez meg ez az enyém,” az elkerülhetetlenül konfliktust eredményez, hiszen mindenki más is azt mondhatja, hogy „ez meg ez az enyém.”

A tulajdonlás logikailag magába foglalja, hogy a tulajdonos eladhatja, elcserélheti, elajándékozhatja, örökségül hagyhatja a tulajdonát, esetleg lemondhat a tulajdonjogáról. A békés

együttműködés harmadik szabálya tehát: mindenki a jogos tulajdonosa az önkéntes cserével vagy ajándékozással szerzett javaknak.

Ezek azok a szabályok, amik lehetővé teszik a békés együttélést és elkerülik mindenki háborúját mindenki ellen. Azonban a társadalomban mindig vannak olyan egyének, akik készek megszegni ezeket a szabályokat és erőszakot kezdeményezni a békés emberek ellen. Szükség van bírókra és igazságszolgáltatókra, akik megvizsgálják a tényeket, majd döntenek ezekben a konfliktusokban.

De egyetlen ésszerű közösség sem döntene úgy, hogy bírói *monopóliumot* adjanak valakinek. És végképp nem döntenének úgy, hogy ez a bíró tetszés szerint megszegheti a békés együttélés törvényeit, illetve egyoldalúan megszabhatja és elkobozhatja a szolgáltatásának a díját. A társadalom tagjai ehelyett versengő bírókhoz, jogtudósokhoz és békéltetőkhöz fordulnának, akik már bizonyították az igazságosságukat, ahogyan azt közösségek a múltban számos alkalommal tették, és a társadalom virágzott.

PUSZTÍTÁS VAGY KONTROLL

A történet befejeztével, az utolsó nagy jelenet során Shepard parancsnok a végső döntés előtt találja magát. A játékos dönthet úgy, hogy elpusztítja a Kaszásokat, vagy dönthet úgy, hogy átveszi felettük az irányítást, gyakorlatilag megszelídíti a pusztítókat és Shepard önfeláldozásával a parancsnok úgymond a gépek kollektív lelkiismeretévé válik, akik aztán segíteni fogják a szerves fajokat.

A közönség nem volt elragadtatva. Igazából mindenki úgy érezte, hogy a trilógia lezárása a legkevésbé sem felelt meg az elvárásaiknak. Hogy valami értelmet találjanak az egészben, a kreatív rajongók elkezdtek különböző elméleteket gyártani azzal kapcsolatban, hogy mit is jelenthet ez a végkimenetel.

Szárnyra kapott az indoktrináció-elméletnek keresztelt elgondolás. Ez az elmélet úgy érvel, hogy a trilógia legutolsó jelenete teljes egészében Shepard elméjében játszódik. A három rész alatt a Kaszások lassan, de biztosan megpróbálták indoktrinálni és a saját oldalukra állítani Shepard parancsnokot, és a végső döntés határozza meg, hogy sikerrel jártak-e.

Ha a játékos az irányítás-opciót választja, Shepard parancsnok meghal, és az indoktrináció-elmélet úgy érvel, a Kaszások győzedelmeskednek.

Ha a játékos a Kaszások elpusztítását választja, az az egyetlen végkimenetel, ahol Shepard parancsnok túlélheti a történetet. Igaz, ebből a túlélésből csak egy pillanatot látunk, amikor a legutolsó képkockákon Shepard romok között heverő, látszólag élettelen teste fellelegzik - majd megjelenik a stáblista.

Az indoktrináció-elmélet annyi bizonyítékot sorol fel, hogy az ember nem győz válogatni közöttük. A rajongók számos több órás videót készítettek a bizonyításáról. Az egyik meggyőző érv, például, hogy amikor Shepard parancsnok a Kaszásokat irányító intelligenciával beszél a végső döntés előtti pillanatokban, ez az intelligencia egy olyan gyermek alakját veszi fel, akit a történetben egyedül Shepard látott. A harmadik rész legelején, a Kaszások támadásakor megpillantott egy gyermeket, aki beszállt egy menekülésre kész járműbe, de a felszállás pillanatában a járművet elpusztították, az utasok pedig kétségtelenül szörnyethaltak. A gyermek képe ezután újra meg újra megjelenik Shepard parancsnok rémálmaiban a játék során, végül pedig az utolsó jelenetben köszönt vissza, mint a Kaszások avatárja. Ha az avatárral folytatott beszélgetés valóban csak a parancsnok fejében zajlott, az megmagyarázza, miért ezt az alakot vette magára a teremtmény.

Mint ahogyan az is perdöntő érv, hogy amikor a játékos a pusztítás mellett dönt, és Shepard túléli az eseményeket, olyan törmelékek

között ébred, amiket kizárólag a Földön lehetne találni – miközben a végső döntést a Fellegvár steril és teljesen törmelék és kőzetmentes környezetében hozta meg.

Végül pedig: a történet során azok a szereplők, akik irányítani akarták a Kaszásokat azok elpusztítása helyett, egytől egyig indoktrináltak voltak és a Kaszásoknak dolgoztak. A Mass Effect első részében az ősi protian gépezet számol be arról, hogy voltak a tudósaik közülük néhányan, akik irányítani akarták a gépeket, és túl későn derült ki, hogy csupán a gépek bábjai voltak. Egy másik kulcsfontosságú szereplő megpróbálja rábeszélni a parancsnokot, hogy a Kaszások megtartása és irányítása az emberi faj fejlődésének a kulcsa – és róla is kiderül, hogy csupán báb volt.

Az allegória-elemzésünkhöz visszatérve, a végső érv az indoktrinációs-érv mellett az, hogy a filozófiai tartalma tökéletesen illeszkedik ahhoz, amit eddig megismertünk.

A gyermek Shepard gyermeki énjét szimbolizálja. Ahogyan a kezdetben láttuk az indoktrináció kapcsán, a gyermekkorunkban alakul ki mindannyiunk kapcsolata a hatalommal. A politikai indoktrináció a gyermekkorban kezdődik, és az embernek mindig felül kell bírálnia a gyermekkori tapasztalatait, ha felülbírálja a politikai nézeteit. Ahogyan elkezdi látni, hogy az Állam nem „a saját érdekében” uralkodik fölötte és adóztatja meg, úgy azt is elkezdi látni, hogy nem „a saját érdekében” kényszerítették az Állam indoktrinációs intézeteibe.

És ami ennél is fontosabb, az autoritárius gyermeknevelés már az iskola előtt elszórja a hatalomnak való engedelmesség magjait a gyermeki elmében. A gyermek túri a verést, a büntetést, a kiabálást, a szeretetmegvonást, a toxikus nevelés számos formáját, – és nem látja a valóság fényében a bántalmazást, amit elszenved. És miközben mind a társadalom, mind a gyermek azt feltételezi, a szülő pedig kitartóan bizonygatja, hogy a büntetés a gyermek érdekében történik és objektíven hasznos dolog a gyermek számára – hogy a szülők mindig

azért bántalmazóak és elnyomóak, mert a bántalmazás és az elnyomás az áldozat érdekében áll, az áldozat szükséglete. Ebben gyökerezik az Államról alkotott hobbesi nézet, amit aztán az állami oktatás megerősít és egy több mint egy évtizeden át tartó totalitárius, egyoldalú hatalomgyakorláson keresztül normalizál.

Ahogy a zseniális pszichológus, Alice Miller megfogalmazta:

A tanár engedelmességre készen kapja kézhez a gyermeki elme termőtalaját, a politikai vezetők pedig csupán le kell aratnia azt, amit előzőleg elvetettek

Az államizmus mindig a gyermekkorban kezdődik. És pusztítás vagy az irányítás közötti döntés, amit a gyermek felajánl Shepard parancsnoknak, annak a lehetősége, hogy az ember felülbírálja a kapcsolatát a hatalommal.

VÉGSZÓ

Ez tehát a Mass Effect filozófiája. Egy teremtmény, amit kezdetben állítólag az emberek szolgálatára teremtettek, azonban fellázadt és az emberek ellen fordult, erőszakot, mézárást és a civilizáció pusztulását hagyva maga után. Ez az Állam története.

Manapság egyre gyakrabban találkozhatunk azzal, hogy tisztelt és a közvélemény szemében nagyra becsült emberek adnak hangot a mesterséges intelligenciával kapcsolatos félelmeiknek. Az igazság az, hogy egy mesterséges intelligencia épp annyira képes gyilkos gépezetté válni, mint amennyire a kedvenc kenyérpirítónk képes átvenni a hatalmat a házuk felett. Mint minden szoftvert, a mesterséges intelligenciát is megkötik saját algoritmusainak és funkcióinak a korlátai. Semmi olyat nem képes véghezvinni, amit nem programoztak bele. A mesterséges intelligencia csupán megdöbbenő

hatékonysággal képes elvégezni a feladatot, amit egy nagyon szűk hatókörön belül beleprogramoztak.

A mesterséges intelligenciával kapcsolatos disztópikus aggályokat nem csupán az ismeretlentől való félelem táplálja. Sokkal inkább, az embereknek lehetőségük nyílik hangot adni az Állammal kapcsolatos félelmüknek és szorongásuknak azzal, hogy az érzelmi tapasztalatukat a mesterséges intelligenciára projektálják. Ismét, egy teremtmény, amit kezdetben az emberek szolgálatára teremtettek, fellázad és az emberek ellen fordul, erőszakot, mérsárlást és a civilizáció pusztulását hagyva maga után. A technofóbia lehetővé teszi, hogy anélkül fejezzük ki a Hatalommal kapcsolatos jogos félelmeinket, hogy nyíltan kérdőre vonjuk az államizmus polgári vallását.

Saját civilizációnk ciklusa körülbelül háromszáz évvel ezelőtt kezdődött. Egy új, radikális mozgalom hívta életre, amit sokáig „liberalizmusnak” neveztek. Ezek a klasszikus liberálisok az állami hatalom nagy ellenségei voltak. Meg akarták szüntetni az állami beavatkozást az élet minden területén, hogy a személyes és politikai szabadság győzedelmeskedjen. El akarták választani az egyházat az államtól. El akarták választani a sajtót és a beszédet az államtól. El akarták választani a háborúskodást az államtól. És el akarták választani a gazdaságot az államtól.

Kezdetben sikerrel jártak, és a mozgalom által kivívott gazdasági szabadság olyan hatalmas változást hozott az emberi társadalomba, amekkorát a történelem soha előtte nem látott. A gazdasági termelékenység megdöbbenően magas életszínvonalat teremtett. Akkora bőség köszöntött az emberiségre, ami lehetővé tette, hogy a népesség körülbelül hétszáz millió főről kétszáz év alatt hét milliárdra emelkedjen. Több mint hatmilliárd főnek adott ételt és életet a gazdasági szabadság forradalma. Akik eddig nem találtak maguknak munkát a céhrendszerek, a szabályozások, az állami kiváltságok és a tilalmak miatt, és az éhhalál szélén tengődő szegények soraiba

tartoztak, most értékteremtő munkát végezhettek. A nagy emberi munkamegosztás részei lehettek, ruhát és ételt vehettek maguknak kezük munkájából, ami a kapitalizmus előtti időkben lehetetlen volt a szegények számára. A társadalom peremén élő kitaszított, nincstelen éhezőkől munkásokká és fogyasztókká lettek.

Az új termelési módszer – a középkori decentralizált Itáliában kifejlesztett könyvelési és vállalkozási módszerekre alapuló kapitalizmus – így megnyitotta a civilizáció kapuját milliárdok számára, akik nélküle meg sem születhettek volna. A kapitalizmus olyan életszínvonalat teremtett az átlagember számára, amiről a középkorban a leggazdagabb királyok sem álmodhattak.

A kapitalizmus, írja az osztrák közgazdász, Ludwig von Mises,

nem csupán tömegtermelés, hanem tömegtermelés a tömegek igényeinek kielégítéséért. A régi szép napok művészei és kézművesei szinte kivétel nélkül a tehetősek vágyait lesték. A gyárak azonban a tömegek számára gyártanak olcsó árucikkeket. A legelső gyárak mindegyikét arra tervezték, hogy a tömegeket szolgálják – ugyanazt a réteget, ami a gyárakban dolgozik. [...] Maguk a munkavállalók a fogyasztók, akik az összes előállított termék legnagyobb részét fogyasztják. Ők a szuverén vásárlók, akiknek „mindig igaza van.” Vásárlásuk vagy vásárlásuktól való tartózkodásuk határozza meg, mit termeljenek, milyen mennyiségben és milyen minőségben.

A történelem során az átlagos életszínvonal stagnált és viszonylag stabil maradt. A tizenhatodik század ugyanolyan életszínvonalat élvezhetett, mint a legelső civilizációk. Csak akkor történt némi csekély növekedés, amikor súlyosan megfogyatkozott a népesség, és kevesebb ember versengett a szűkös erőforrásokért. A kapitalizmus azonban mindezt megváltoztatta. Az életszínvonallal együtt növekedett a népesség és az átlagos élettartam. A szabadság és a haladás új kora köszöntött be, és a klasszikus liberálisok meg voltak győződve arról, hogy az emberiséget ősidők óta sújtó csapásra, az állami hatalom terebélyesedésre végső megoldást találtak.

De ahogyan az a történelem során annyiszor megtörtént, ismét kezdetét vette az Állam nagy terebélyesedése. Az 1850-es években visszatértek azok a politikák, amikről úgy gondoltak, örökre eltűntek. Visszatért a merkantilizmus – a gazdaság állami szabályozása és parancsutasítása a kiváltságos kereskedők javára. Visszatértek az adók, a vámok, az állami támogatások, a monopolkiváltságok, az állami engedélykötelességek, a kartellek és a bürokrácia.

Mire a század véget ért, az Állam példátlan módon felszámolta a gazdasági szabadságot. És az Állam nagy előmenetelével párhuzamosan erejét veszítette a klasszikus liberális mozgalom, ahogy a képviselői megadták magukat a pesszimizmusnak. A szabadság elgyengült mozgalmára végső csapást mért az a nagy cselszövés, amely során az állampárti értelmiségiek elragadták a liberális jelzőt a klasszikus liberálisoktól, magukat kezdték liberálisnak nevezni, a szabadság bajnokait pedig konzervatívnak bélyegezték. Így történt, hogy az angol Liberális párt tagja, William Harcourt azt mondhatta 1887-ben, „immár mindannyian szocialisták vagyunk.” Így történt, hogy a huszadik század elején John Maynard Keynes vagy Franklin Rooseveltt liberálisnak nevezhették magukat, pedig az állami hatalom terebélyesítésének szentelték az egész életüket.

A huszadik század elejére végül teljesen megsemmisült a szabadság klasszikus liberalizmus mozgalma. Az Egyesült Államokban csupán egy maroknyi képviselője maradt, elsősorban H. L. Mencken és Albert Jay Nock. Ahogy azt láthattuk, *Ellenségünk, az Állam* című művében Albert Jay Nock elkönyvelte, hogy a civilizációnk bukásra van ítélve. És a klasszikus liberális mozgalom megsemmisülésével eljött az Állam rémuralma. Az államok a huszadik században 260 millió embert mészároltak le. Eljött az Új Isten, ahogy Tóth Árpád nevezte dicsőítő versében; eljött a szocializmus – a német nemzeti szocializmus, vagy az orosz nemzetközi szocializmus – és eljött a diktátorok és a zsarnokok, a haláltáborok, a félelem, a háborúk és a féktelen mészárlás kora.

A történelem azonban nem determinált. Az állami hatalom megállíthatatlannak tűnik, de mindig van remény. Az elmúlt negyven évben új lángra kapott a szabadság mozgalma. A liberalizmus kifejezést talán örökre elveszítettük, de az eszme tovább él a libertarianizmus egyre növekvő mozgalmával. Jelenleg azok az eszmék uralkodnak a közgondolkodásban, amelyek elhozták az elmúlt százhetven év államizmusát. Megkérdőjelezetlen szent bálványként imádják az államosítást, a szabályozást, az újraelosztást. A szocializmus szelleme kísérti a nyugati világ minden országát, szunnyadó démonként vár arra, hogy a feltörekvő diktátorok és demagógok felébresszék és törvénybe iktassák.

Az eszmék azonban változhatnak, és lehetőségünkben áll megszakítani a civilizációk hanyatlásának évezredek óta tartó ciklusát. Az eszmék változhatnak, és egyedül az érvelés, a tények, a filozófia módszerével fognak változni. A századunk szabadságharca a közvélemény zsarnoksága ellen vívott filozófiai háború, amin életek milliói és a civilizációnk jövője múlik. Még nincsen késő, és még megállítható az állami hatalom terjeszkedése, még megismételhető az az elképesztő fejlődés, amit egyszer elhozott a szabadság, de ha nem cselekszünk, nem marad más a világunkból, mint romok, amiket egyszer talán kiásnak a jövő történészei, akik a saját birodalmuk hanyatlásával találják szembe magukat, és megismerhetik a múltból visszhangzó figyelmeztetését egy letűnt civilizációnak, amit elnyelt az Állam.